

Lausuntoyhteenveto sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä annetuista lausunnoista

SISÄLLYS

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä	3
Lausunnonantajat	5
1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2).....	8
2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4).....	9
3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)	11
4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)	13
5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)	14
6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)	17
7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)	19
8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)	21
9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25).....	22
10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokraloukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27).....	25
11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)	26
12. Syyperusteisten perusturvaetuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)	28
13. Ehdotusten priorisointi.....	30
14. Julkisen talouden kestävyys.....	31
15. Komitean linjaukset toisen kauden työille	32
16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?	33

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Julkaistu: 24.3.2023

Vastausaika päättynyt: 23.5.2023

Johdanto

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö pyytää lausuntoanne sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä.

Tausta

Valtioneuvosto asetti 19.3.2020 parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean valmistelemaan sosiaaliturvauudistusta kahden eduskuntakauden kestäväälle toimikaudelle. Komiteatyön tavoitteena on sosiaaliturvan rakenteellinen ja toiminnallinen kehittäminen pitkällä aikavälillä. Komitea käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, toimeentulotukea, niiden välistä yhteyttä, rahoitusta ja palvelujen nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin. Komitea ei käsittele vanhuuseläkkeitä.

Sosiaaliturvakomitean ensimmäisen kauden työn kokoava välimietintö hyväksyttiin komitean kokouksessa 30.1.2023. Välimietinnön ensimmäiset luvut kuvaavat uudistuksen tavoitteita, etenemistä ja sosiaaliturvajärjestelmän tunnistettuja ongelmakokonaisuuksia, sosiaaliturvajärjestelmän rakennetta sekä uudistuksen oikeudellisia ja taloudellisia reunaehtoja. Luvussa 4 luodaan katsaus sosiaaliturvan vaihtoehtoihin järjestämistapoihin.

Välimietinnön luvut 5 ja 6 sisältävät komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä linjaukset komitean toisen kauden työlle.

Komitean ehdotukset koskevat mm. lasten ja perheiden sosiaaliturvaa, työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviä etuuksia, työttömyysturvaa, opiskelua ja osaamisen kehittämistä, asumisen tukia, toimeentulotukea, etuus- ja palvelupolkuja sekä sosiaaliturvan toimeenpanoa ja digitalisaatiota. Lisäksi komitea esittää seuraavalle hallitukselle syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden.

Välimietintö julkaistiin 16.3.2023.

Tavoitteet

Lausunnot evästävät sosiaaliturvakomitean toisen kauden työtä sekä välimietinnössä ehdotettujen lainvalmistelu-, selvitys- ja kehittämishankkeiden käynnistämistä ja toteuttamista. Lausuntokierroksen tavoitteena ei ole vaikuttaa hallitusohjelmanneuvotteluihin.

Vastausohjeet vastaanottajille

Lausunto pyydetään antamaan vastaamalla lausuntopalvelu.fi:ssa julkaistuun lausuntopyyntöön. Lausuntoa ei tarvitse lähettää erikseen sähköpostitse tai postitse. Lausuntoja voivat jättää myös muut kuin jakelussa mainitut tahot.

Lausunnon antaakseen vastaajan tulee rekisteröityä ja kirjautua lausuntopalvelu.fi:hin. Tarkemmat ohjeet palvelun käyttämiseksi löytyvät lausuntopalvelu.fi:n sivuilta Ohjeet > Käyttöohjeet.

Lausuntopalautteen käsittelyn helpottamiseksi sosiaali- ja terveysministeriö pyytää, että lausunto jaotellaan lausuntopyynnössä ilmoitettujen väliotsikoiden ja kysymysten mukaisesti. Vastauksen voi jättää joko kaikkiin tai vain osaan lausuntopyynnön kysymyksistä.

Huom! Annetut lausunnot ovat julkisia ja ne julkaistaan lausuntopalvelussa. Ethän sisällytä lausuntoon henkilötietoja tai muita yksityisyyden piiriin kuuluvia asioita.

Aikataulu

Lausunnot pyydetään toimittamaan 23.5.2023 klo 16.00 mennessä.

Linkit

<https://stm.fi/sosiaaliturvauudistus> - Lisätietoja sosiaaliturvauudistuksesta.

<https://stm.fi/sv/reform-av-den-sociala-tryggheten> - Mer information om reformen av den sociala tryggheten

Liitteet:

[Sosiaaliturvakomitean välimietintö](#)

[Mellanrapporten av kommittén för social trygghet](#)

Lausunnonantajat

Akava ry
Aluehallintoviraston nuorisotyö
Ammattiliitto Pro ry
Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
Amnesty International Suomen osasto
Diakonissalaitos
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
Elinkeinoelämän keskusliitto EK
Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry
Eläketurvakeskus
Ensi- ja turvakotien liitto ry
Finanssiala ry
Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
Helsingin kaupunki
Helsingin yliopiston ylioppilaskunta
Hengitysliitto ry
HUS-yhtymä
Ihmisoikeusliitto
Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta
Invalidiliitto ry
Isät lasten asialla ry
Itä-Suomen yliopiston ylioppilaskunta
Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus
Kansaneläkelaitos
Keva
Kohtuuhintaisten vuokra- ja asumisoikeustalojen omistajat – KOVA ry
Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat KT
Kuntoutussäätiö
Kuuloliitto ry
Kymenlaakson hyvinvointialue
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Lastensuojelun Keskusliitto
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry
Mielenterveyden keskusliitto ry
Mielenterveyspooli
Mikro- ja yksinyrittäjät ry
Monimuotoiset perheet -verkosto
Mothers in Business MiB ry

Munuais- ja maksaliitto ry
Naisjärjestöjen Keskusliitto
Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry
Nyyti ry
Näkövammaisten liitto ry
Oikeusministeriö
Omaishoitajaliitto ry
Opetushallitus
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Palvelualojen ammattiliitto PAM ry
Pelastakaa Lapset ry
Perhehoitoliitto
Pikassos Oy, Sosiaalialan osaamiskeskus
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
Pohjois-Savon hyvinvointialue
Pohjois-Savon hyvinvointialue, Työikäisten sosiaalipalvelut
Päijät-Hämeen hyvinvointialue
Rikoksettoman elämän tukisäätiö sr – Kriminaalihuollon tukisäätiö
Saamelaiskäräjät
SAK ry
Sivista – Sivistystyönantajat ry
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia
Sosiaali- ja terveysministeriö – Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
STTK ry
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry
Suomen CP-liitto ry
Suomen Diabetesliitto ry
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen Kuntoutusyritykset ry
Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin
Suomen Lukiolaisten Liitto
Suomen Monikkoperheet ry
Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry
Suomen Olympiakomitea
Suomen Opiskelija Allianssi – OSKU ry
Suomen opiskelijakuntien liitto – SAMOK ry
Suomen Reumaliitto ry
Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry
Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry
Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
Suomen ylioppilaskuntien liitto ry

Suomen Yrittäjät
Tampereen kaupunki
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
Tasa-arvovaltuutetun toimisto
Tehy ry
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL
Terveys- ja sosiaalityöntekijät ry
Tietosuojavaltuutetun toimisto
TYP-johtajien verkosto / Pohjois-Pohjanmaan työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP)
Työeläkevakuuttajat TELA ry
Työ- ja elinkeinoministeriö
Työikäisten palveluiden lisälmen sosiaalikeskuksen 2 sosiaalityöntekijää
Työllisyysrahasto
Työttömien Keskusjärjestö ry
Työttömyyskassojen Yhteisjärjestö ry
Uudenmaan TE-toimisto
Uusi työ ry
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
Valtiovarainministeriö
Vanhusasiavaltuutettu
Vantaan kaupunki
Vapaa Sivistystyö ry
Vates-säätiö sr
Väestöliitto ry
Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry
Yhdenvertaisuusvaltuutettu
Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry
Ålands landskapsregering

Lisäksi yksityishenkilöiden lausuntoja saatiin 7 kappaletta. Yhteensä lausuntoja saatiin 115.

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)

1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Suuri osa lausunnonantajista katsoi, että etuuksien erilaiset hakuajat aiheuttavat ongelmia, ja he kannattivat hakuajojen yhtenäistämistä ainakin yleisellä tasolla. Moni piti tärkeänä, että yhtenäistämistä tehtäisiin järjestelmän ymmärrettävyyden parantamiseksi erityisesti etuudensaajan näkökulmasta. Etuudensaajien näkökulmasta nostettiin esille myös ennakoitavuuden haasteet toimeentulotuen ja ensisijaisten etuuksien yhdistämisessä.

Hakuajoihin liittyvänä epäkohtana mainittiin muun muassa elatustuki, jota voi hakea takautuvasti enintään kolmelta kuukaudelta, mutta lastenvalvojan tapaamisia ei suurimmissa kaupungeissa saa juuri sopiviin kohtiin elatussopimusten päättyessä. Opiskelijajärjestöt taas nostivat esiin opintotukeen liittyviä epäkohtia, kuten takautuvan hakuajan puuttumisen. Opetus- ja kulttuuriministeriö kannatti opintotukeen yhden kuukauden takautuvaa hakuaikaa.

Useat lausunnonantajat toivat esiin, että erilaiset hakuajat vaikeuttavat sosiaaliturvajärjestelmän ymmärtämistä etenkin, jos ihmisellä on jonkinlaisia hahmottamiseen liittyviä haasteita. Lausunnoissa tuotiin esiin myös haasteita tilanteissa, joissa henkilö saa useampaa eri etuutta tai siirtyy etuudelta toiselle. Kansaneläkelaitos mainitsi, että erilaiset etuuksien maksatukseen ja myöntämiseen liittyvät säännöt monimutkaistavat järjestelmää ja haastavat asiakkaiden ohjausta ja neuvontaa.

Toisaalta osa katsoi, että hakuajoissa saa jatkossakin olla perusteltuja eroavaisuuksia. Moni lausunnonantaja piti tärkeänä, että aluksi selvitetäisiin hakuajojen yhtenäistämisen vaikutukset muun muassa uudistuksen kokonaiskustannuksiin ja etuudensaajien asemaan. Esimerkiksi lapsi- ja sukupuolivaikutusten selvittämistä pidettiin tärkeänä.

Osa lausunnonantajista katsoi, ettei hakuajoissa ja -menettelyissä ole selkeitä ongelmia. Esimerkiksi Keva mainitsi launnonossaan, että kaikkien eläkkeiden maksamisen keskittäminen samalle päivälle ei välttämättä ole riskienhallinnan näkökulmasta paras vaihtoehto. Kansaneläkelaitos kiinnitti launnonossaan huomiota siihen, että EU-asetuksissa voi olla menettelysäännöksiä ja muita säännöksiä, jotka ovat suoraan sovellettavia kansainvälisissä tilanteissa kansallisesta lainsäädännöstä huolimatta. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos toi esiin, että hakuajoja enemmän ongelmia asiakkaille ovat tutkimusten mukaan aiheuttaneet hakemuksiin liittyvät viivästymiset, joita tapahtuu esimerkiksi siirryttäessä etuudelta toiselle.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

Useat lausunnonantajat katsoivat, että tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistäminen voisi lisätä sosiaaliturvajärjestelmän ymmärrettävyyttä ja ennakoitavuutta etuudensaajien näkökulmasta. Asiakkaille tulokäsitteiden erot tulevat esiin etenkin silloin, kun haetaan rinnakkain eri etuuksia.

Kansaneläkelaitoksen mukaan muutokset voisivat vähentää tarvetta ohjaukseen ja neuvontaan. Lausunnoissa nousi esiin myös selkokieliisyyden tärkeys ymmärrettävyyden parantamisessa.

Monessa lausunnossa pidettiin tärkeänä, että yhtenäistämisen vaikutuksia muun muassa etuuksien myöntämisedellytyksiin ja mahdolliseen tasoon selvitettäisiin. Kansaneläkelaitos huomautti, että muutoksilla voi olla kustannusvaikutuksia.

Osa lausunnonantajista katsoi, että yhtenäistäminen selkeyttäisi eri etuuksien toimeenpanoa. Työllisyysrahaston mukaan se, että tietyn termin merkitys riippuu tietystä etuudesta, vaikeuttaa myös etuuksien toimeenpanijoiden yhteistyötä. Toimeenpanon näkökulmasta osa lausujista nosti esiin tulorekisterin käytön ja sen kehittämisen, eivätkä kaikki välttämättä nähneet käsitteiden eroja ongelmallisina.

Lausunnoissa nostettiin esiin eri etuuksiin liittyviä haasteita. Yhtenä epäkohtana lausunnoissa nousi esiin se, että perhehoitolain mukaiset veronalaiset kustannusten korvaukset katsotaan perhehoitajan tuloksi, vaikka ne on tarkoitettu hoidettavan kuluihin. Tasa-arvovaltuutetun toimisto piti ongelmallisena, että vanhempainvapaan määräytymisperusteiden vaikutukset kohdistuvat eri tavalla naisiin ja miehiin. Opiskelijoiden näkökulmasta pidettiin ongelmallisena yleisen asumistuen ja opintotuen yhdistämistä sekä katsottiin, että opintotuen kohdalla vuositulojen seuraaminen huomioi heikosti opiskelijan muuttuvat elämäntilanteet.

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)

2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

Ehdotus sosiaaliturvan toimeenpanon ja tiedonhallinnan ohjausta koskevan lainsäädännön kehittämisestä sai laajaa kannatusta – yksikään lausunnonantajista ei vastustanut ehdotusta. Erityisesti viranomaisten kanssa asioimisen helppous ja tätä tukeva tehokas viranomaisten välinen tietojenvaihto nousi esiin useissa lausunnoissa. Monet lausujat toivat esiin yksityiskohtaisia tarpeita tietojenvaihdon kehittämiseksi.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnossa todettiin, että digitaalisen asioinnin, tiedonvaihdon ja tiedolla ohjaamisen ja johtamisen suurimpia haasteita ovat eri viranomaisten erilliset asiakirjamallit, tietorakenteet, sähköiset asiointipalvelut ja asiakasrekisterit.

Kansaneläkelaitoksen lausunnossa esitettiin, että Kanta-palvelujen tietojen hyödyntäminen tulisi mahdollistaa lainsäädäntömuutoksilla Kansaneläkelaitoksen ja muiden sosiaaliturvaa ja sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavien tahojen, kuten työeläkelaitosten ja hyvinvointialueiden, toiminnassa. Lisäksi Kansaneläkelaitos korosti tarvetta ad hoc -tyyppiselle viranomaisten väliselle viestinnälle, jota voitaisiin tukea yhteisellä pikaviesti- ja videoneuvotteluratkaisulla.

Finanssiala nosti esiin työtapaturmiin ja liikennevahinkoihin liittyvien potilasasiakirjojen välittämisen terveydenhuollon ja vakuutustoimijoiden välillä. Nykyisin potilasasiakirjat lähetetään paperisina dokumentteina, vaikka tietoliikenne olisi mahdollista digitalisoida. Uudenmaan TE-toimisto puolestaan korosti työttömien terveystarkastuksiin liittyvien läheteiden ja palautteiden sähköistämisen hyötyjä.

Nykyisin ei ole olemassa sähköistä ratkaisua, jonka avulla TE-toimistot ja terveydenhuolto voisivat kommunikoida asiakkaan palvelupolun koordinoimiseksi.

Kuntaliitto nosti lausunnossaan esiin, että kunnat raportoivat eri hallinnonaloilla päällekkäisiä tietoja, koska valtakunnallisesti ei ole pystytty sopimaan yhtenäisistä tietomalleista, esimerkiksi taloushallinnon luokitusten ja palveluluokitusten osalta.

Osa lausujista esitti myös täsmentäviä huomioita tai varauksia.

Oikeusministeriö korosti lausunnossaan hallintolain mukaista veloitetta viranomaisten yhteistyöhön. Selvitettäessä viranomaisten yhteistyötä ja tiedonhallintaa koskevan ohjauksen säädöstarpeita tulisi huomioida jo nykyisellään hallintolaissa olevat kirjaukset ja pohdittava niiden riittävyttä.

Työ- ja elinkeinoministeriö toi lausunnossaan esiin, että ehdotuksen mukaisessa selvityksessä olisi huomioitava työllistymisen monialaisesta edistämisestä annettu sääntely.

Lausunnoissa korostui myös halu kehittää asiakkaan omaa hallintaoikeutta häntä itseään koskeviin tietoihin. Kansaneläkelaitoksen lausunnossa todettiin esimerkiksi, että asiakkaalla tulee olla nykyistä selkeämmin ja laajemmin mahdollisuus luvittaa omien tietojensa käyttö eri viranomaisten ja muiden tahojen toiminnassa. Kansallisen suostumuksenhallinnan kokonaisuuden edistäminen koettiin tärkeänä.

Useampi vastaaja nosti esiin tulorekisterin yksittäisenä digitalisaatiota tukevana ratkaisuna. Useimmat vastaajista korostivat tulorekisterin nykyistä tehokkaampaa hyödyntämistä etuusprosessien automatisoimiseksi. Toisaalta nostettiin esiin tarve kehittää tulorekisterin tietosisältöjä koskemaan myös yrittäjiä. Elinkeinoelämän keskusliitto puolestaan totesi lausunnossaan, että nykymuotoinen tulorekisteri lisää työnantajien työtaakkaa, jota tulisi vähentää.

Lisäksi lausunnoissa korostui huoli erityisistä asiakasryhmistä, joiden tarpeet tulee huomioida digitalisaatiota edistettäessä. Näitä ryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset henkilöt, ikääntyneet, lapset, vangit ja saamelaiset. Yhtäältä tulee huomioida digitaalisten palvelujen saavutettavuus ja toisaalta myös mahdollistaa perinteisempien asiointikanavien käyttö.

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Ehdotus digitalisaation edistämistyön jatkamisesta ja tähän liittyen toimijoiden yhteisen digitalisaation strategian laatimisesta sai laajaa kannatusta. Yksikään lausujista ei vastustanut ehdotusta. Lausuntopalaute ehdotusten 3 ja 4 osalta oli osittain limittäistä. Lausunnoissa muun muassa toistettiin huoli digitaalisen syrjäytymisen vaarasta ja eri väestöryhmien tarpeiden huomioimisesta osana digitalisaation edistämistä.

Työ- ja elinkeinoministeriö totesi lausunnossaan, että valmistelu tulee toteuttaa riittävän laajapohjaisessa yhteistyössä, jotta työllisyyden näkökulma pystytään huomioimaan.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu puolestaan nosti esiin ennakoivan palveluntarpeen tunnistamisen ja siihen liittyvän yhdenvertaisuuden näkökulman. Positiivisia erityistoimia kohdistamalla voitaisiin

lausunnon mukaan edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta, varmistaen myös tarkastelun ulkopuolelle jäävien yhdenvertaisen kohtelun. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu toi esiin, että ennakoivien toimenpiteiden kohdalla on olemassa vaara siitä, että asiakkaita profiloidaan ja heihin kohdistetaan epätarkoituksenmukaisia toimenpiteitä. Lausuja nosti esimerkiksi eräissä EU-maissa toteutetut ratkaisut, joissa on hyödynnetty teknologiaa etuuksien väärinkäyttäjien profiloimiseksi.

TYP-johtajien verkoston lausunnossa tuotiin edelleen esiin viranomaisten välisen tietojenvaihdon ongelmia. Lausunnossa todettiin, että TE-palveluja koskevan päätöksen tekemistä varten tarvitaan tieto asiakkaan eläkehakemusta, kuntoutustukea tai sairauspäivärahaa koskevista päätöksistä ja niiden perusteluista. Nykyisin tiedon saamisessa on ongelmia – lähinnä tietoa saadaan asiakkaalta tai soittamalla Kansaneläkelaitoksen valtakunnalliseen numeroon.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos korosti omassa lausunnossaan digitalisaatiota edistävien toimien vaikuttavuuden varmistamista. Lausunnon mukaan digitalisaation strategian osana tulisi laatia suunnitelma, jolla varmistetaan toimenpiteiden hyödyllisyys suhteessa asiakkaiden todellisiin tarpeisiin.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)

3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

Useat lausunnonantajat totesivat, että sairauspäivärahan ja työkyvyttömyyseläkkeiden työkyvyttömyyskäsitteiden erot voivat johtaa tilanteeseen, jossa henkilö on ollut pitkään passiivisella sairauspäivärahakaudella ammatillisen työkyvyttömyyden perusteella ja hänen työhön paluunsa on vaikeutunut, mutta sairauspäivärahakauden päätyttyä henkilö ei kuitenkaan ole oikeutettu työkyvyttömyyseläkkeeseen. Tällöin henkilö joutuu hakemaan työttömyysetuutta tai toimeentulotukea, vaikka hänen työ- ja toimintakyvyssään ei olisi tapahtunut muutosta. Sairauspäivärahassa ei myöskään ole osatyökyvyttömyyden käsitettä eikä kansaneläkkeessä ole osatyökyvyttömyyseläkettä.

Useat lausunnonantajat katsoivat, että etuuslainsäädännön työkyvyttömyyden käsitteitä tulisi selkeyttää ja joustavoittaa, ennakoitavuutta tulisi parantaa ja lisäksi varmistaa saumattomat siirtymät etuudelta toiselle. Arvioitavaksi esitettiin vaihtoehtoa, jossa työkyvyttömyyden pitkittyessä siirryttäisiin asteittain ammatillisen työkyvyttömyyden arvioinnista yleisemmän työkyvyttömyyden arviointiin. Muutaman lausunnonantajan mukaan työkykyyn vaikuttavien sairauksien arviointia tulisi laajentaa huomioimalla myös sellaisia diagnooseja, joita ei tällä hetkellä oteta huomioon työkyvyttömyyden arvioinnissa. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota tilanteisiin, joissa diagnoosia ei ole, mutta työkyky on tosiasiaa alentunut.

Lausunnoissa todettiin, että työkyvyttömyyskeskeisyydestä tulisi siirtyä olemassa olevan työkyvyn tunnistamiseen, tukemiseen ja hyödyntämiseen. Työ- ja toimintakyvyn moniammatillista, laaja-alaista ja kokonaisvaltaista arviointia on kehitettävä, etenkin nuorten ja pitkäaikaistyöttömien osalta. Työkykyä tukevia, palauttavia ja parantavia palveluja ja työpaikan toimenpiteitä pitäisi ottaa käyttöön ennen työkyvyttömyyden pitkittymistä. Eri etuuksien työkyvyttömyyskäsitteet eivät saisi estää olemassa olevan tai vaihtelevan työkyvyn mahdollistamaa osittaista tai ajoittaista työn tekemistä,

opiskelua tai niiden kokeilemista. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät yleisesti käytössä olevat käsitteet olisi tarpeen määrittellä kokonaisuuden selkeyttämiseksi.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

Lausuntojen perusteella työ- ja toimintakykyä tukevia ja parantavia palveluja ja etuuksia koskevaa lainsäädäntöä tulisi uudistaa kokonaisuutena. Etuus- ja palvelulainsäädännön tulisi mahdollistaa yksilöllisten tilanteiden huomioiminen nykyistä joustavammalla tavalla. Eri sukupuolten, nuorten, opiskelijoiden, kotoutujien, epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien, yrittäjien, vammaisten henkilöiden sekä rikosseuraamusasiakkaiden tilanteet tulee huomioida. Kuntoutumisen aikainen toimeentulo on turvattava etuusjärjestelmästä.

Lausunnoissa todettiin, että erityisen tärkeää on painottaa työ- ja toimintakyvynäkökulmaa läpileikkaavasti hyvinvointialueiden järjestämiä sosiaali- ja terveyspalveluja koskevaa lainsäädäntöä uudistettaessa. Tällä hetkellä työ- ja toimintakyvyn tukemista vaikeuttavat muun muassa perusterveydenhuollon toimimattomuus ja viivästynyt hoitoon pääsy. Samalla olisi vahvistettava työterveyshuollon ulkopuolella olevien työkäisten työ- ja toimintakyvyn arviointia ja työkykyä tukevia palveluja koskevaa sääntelyä. Myös Kansaneläkelaitoksen ja työeläkelaitosten ammatillista kuntoutusta koskevaa lainsäädäntöä pitäisi kehittää joustavammaksi. Lisäksi nostettiin esiin sosiaalisen kuntoutuksen, kuntouttavan työtoiminnan, työhönvalmennuksen, työolosuhteiden järjestelytuen ja elinkeinotuen sekä työelämää koskevan lainsäädännön kehittäminen. Monialaisen asiakassuunnitelman, asiakkaan etuuksien ja palvelujen koordinaation sekä eri toimijoiden yhteistyön edistäminen lainsäädännöllä nähtiin edelleen tarpeellisena.

Osa lausunnonantajista katsoi, että kansan- ja työeläkejärjestelmien työkyvyttömyyseläkkeiden ja ansiotulojen yhteensovittamista tulisi uudistaa lineaarisella mallilla työhön kannustamiseksi, huomioiden kokonaistaloudelliset vaikutukset. Lisäksi tulisi arvioida kansaneläkelain työkyvyttömyyseläkeoikeutta koskevan erityissäännöksen 12 §:n 4 momentin tarkoituksenmukaisuutta nykyisessä työelämässä, nuorille myönnettäviä työkyvyttömyyseläkkeitä sekä sairauspäivärahaa ja osasairauspäivärahaa koskevan sääntelyn joustavoittamista. Lapsiperheiden tilanteet, samoin kuin sairauspäivärahalla opiskelu ja opintotuen vaatimukset opiskelukyvyn heikennyttä, edellyttävät myös tarkastelua.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloituksia osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Useat lausunnonantajat katsoivat, että palvelutarpeen arviointia tulisi vahvistaa etuuskauden aikana. Keskeistä on henkilökohtainen, osaava ja yksilölliseen tilanteeseen paneutuva palveluohjaus. Etuuksien tulisi mahdollistaa ja kannustaa tarpeenmukaisesti palveluihin osallistumiseen. Sen sijaan etuuksiin ei voida liittää palveluihin osallistumiseen kytkeytyviä veloituksia, jotka ovat kohtuuttomia ja joiden täyttäminen ei ole tosiasiallisesti mahdollista. Kannustinten ja veloitteiden asettamisen tulisi

perustua yksilölliseen arviointiin asiakkaan tilanteesta, mahdollisuuksista ja toimintakyvystä. Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus asettavat haasteita komitean ehdotuksen toteuttamiskelpoisuudelle.

Useat lausunnonantajat katsoivat, että sosiaali- ja terveyspalveluihin osallistumiseen velvoittaminen etuuksien edellytyksenä ei ole eettisesti hyväksyttävää. Sosiaalipalvelujen eettisenä lähtökohtana on vapaaehtoisuus. Kuntoutuspalveluihin osallistumiseen velvoittaminen voi heikentää asiakkaan motivaatiota kuntoutumiseen. Velvoitteet saattavat vähentää sitoutumista palveluihin ja oman työ- ja toimintakyvyn sekä elämäntilanteen edistämiseen. Velvoitteet voivat myös olla tosiasiallisesti syrjiviä. Lausunnoissa todettiin, että komitean ehdotus on monitahoinen ja sisältää useita kysymyksiä, jotka edellyttäisivät perusteellista ja laaja-alaista oikeudellista arviointia ja vaikutusarviointia, mikäli ehdotusta alettaisiin edistää.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)

4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

Lausunnoissa pidettiin tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena sosiaaliturvakomitean ehdottaman selvityksen tekemistä työmarkkinatuesta. Moni lausunnonantaja piti tärkeänä selvittää työmarkkinatuen suhdetta tosiasiallisen työkyvyttömyyden tilanteisiin sekä arvioida työttömyysturvan tarkoitusta tilanteessa, jossa työnhakija on osatyökykyinen. Lausunnoissa ehdotettiin, että selvityksessä tulisi kiinnittää huomiota siirtymiin eri etuuksien, erityisesti työmarkkinatuen ja työkyvyttömyysetuuksien välillä. Selvittäviksi henkilöryhmiksi lausunnoissa ehdotettiin tosiasiallisesti työkyvyttömiä ja osatyökykyisten lisäksi nuoria sekä muun muassa hoitopalveluita tarvitsevien lasten vanhempia, muussa hoivavastuussa olevia henkilöitä ja pakolaistaustaisia maahanmuuttajia.

Monissa lausunnoissa korostettiin työmarkkinatukeen yhdistettävien palveluiden tarvetta. Erityisesti pitkäaikaisesti työmarkkinatuen varassa olleilla henkilöillä on muiden etuuksien ja muidenkin kuin työvoimapalveluiden tarpeita. Julkisten työvoimapalveluiden järjestämisvastuu siirtyy kunnille 1.1.2025 ja samalla kuntien rahoitusvastuu työttömyysetuuksista laajenee. Muutamassa lausunnossa todettiin, että kunnilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa työhön kykenemättömien tilanteeseen työllistymistä edistävien palvelujen avulla. Muun muassa Tampereen kaupunki totesi lausunnossaan, että tulisi välttää tilanteita, joissa kansalaiset ovat valmiuksiinsa ja elämäntilanteeseensa nähden väärillä etuuksilla ja kuormittavat palvelujärjestelmää epätarkoituksenmukaisella tavalla. Tällöin vältettäisiin myös se, että etuusjärjestelmään liittyvät kustannus- ja palveluvastuut kohdentuvat väärille tahoille.

Työ- ja elinkeinoministeriö ehdotti lausunnossaan, että työmarkkinatuesta tehtävässä selvityksessä tarkasteltaisiin tilanteita, joissa työnhakijalle ei ole asetettu työnhakuvelvollisuutta, sekä tilanteita, joissa työnhaku jatkuu monialaisen palvelun asiakkuuden päättyessä tuloksettomana ja joissa työmarkkinatuen saaminen jatkuu eläkehakemuksen hylkäämisen jälkeen. Ministeriön näkemyksen

mukaan selvityksen perusteella mahdollisesti tehtävissä jatkotoimissa tulisi TE-palveluissa ottaa huomioon osatyökykyisten työssä jaksamisen ja työllistymisen edistäminen.

Komitea ehdotti välimietinnössään myös yritystoiminnan ja omassa työssä työllistymisen pää- ja sivutoimisuuden arviointiin liittyvien ongelmakohtien ja kehittämistarpeiden selvittämistä. Useissa lausunnoissa kannatettiin komitean ehdottamaa selvitystä. Lausunnoissa tuotiin tässä yhteydessä esille muun muassa työn murros, työllistyminen sekä yrittäjänä että palkansaajana, yhdistelmävakuutuksen kehittämisen tarve, urheilijoiden huomioiminen sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa ja toimeksiantosuhteinen perhehoito.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)

5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

Lausunnoissa otettiin kantaa etuusjärjestelmän kehittämistarpeisiin sekä nuorten että aikuisten koulutustarpeiden ja tukijärjestelmien näkökulmasta. Lausuntojen mukaan opintotukijärjestelmää tulisi kehittää esimerkiksi lainapainotteisuutta vähentämällä ja aikuiskoulutustukea voitaisiin kohdentaa paremmin eniten koulutusta tarvitseville. Useissa lausunnoissa nostettiin esiin, että työttömyysetuudella opiskelun tulisi olla nykyistä helpompaa ja sivutoimista opiskelua olisi kehitettävä. Lausunnoissa nostettiin myös esiin, että etuusjärjestelmän tulisi kannustaa etenkin perusasteen varassa olevien tai vailla ammatillisesti suuntautunutta tutkintoa olevien aikuisten osallistumista koulutukseen. Myös etuuksien kattavuuden, joustavuuden tai yhtenäistämisen erilaisia mahdollisuuksia ehdotettiin ratkaisuksi. Useissa lausunnoissa todettiin lisäksi tarpeita parantaa neuvonta- ja ohjauspalveluita. Lausunnoissa nostettiin myös esiin, että ammatillisen kuntoutuksen tulisi tukea jatkuvaa oppimista.

Valtiovarainministeriö katsoi lausunnossaan, että julkisten menojen kustannustehokkuus on keskeistä etuusjärjestelmän kehittämisessä jatkuvan oppimisen tarpeisiin eikä kaikkiin jatkuvan oppimisen tarpeisiin voida vastata yksin julkisin varoin. Työ- ja elinkeinoministeriön näkemyksen mukaan etuusjärjestelmää kehitettäessä erityistä huomiota tulisi kiinnittää päätoimisen, pitkäkestoisen opiskelun aikaisen toimeentulon turvaamisessa käytettyihin etuuksiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan etuuksien ehtoja voitaisiin muuttaa niin, että etuuksia olisi mahdollista saada jatkossa vain koulutustasoa tai työmarkkina-asemaa nostavaan koko tutkintoon johtavaan koulutukseen ja kysyntää ohjattaisiin nykyistä vahvemmin tutkintoa lyhyempiin koulutuksiin. Kansaneläkelaitoksen mukaan etuusjärjestelmä on kattava, mutta etuuksien määrä, niiden erilaiset myöntämisperusteet ja tasot aiheuttavat hakijoille haasteita. Opiskelijajärjestöistä Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL kannatti opintotukikukausien määrän lisäämistä jatkuvan oppimisen edistämiseksi. Sen sijaan toisen tutkinnon opintolainahyvitykseen sekä tuloarajojen lisäkorotukseen SYL suhtautui kielteisesti.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Lausunnoissa otettiin kantaa erityisesti työttömyysturvan ehtona olevaan koulutukseen hakuvelvoitteeseen sekä opintotuen ja nuorille suunnattujen palvelujen kehittämistarpeisiin. Nuorten koulutukseen ohjaamista pidettiin tärkeänä. Velvoitteen sijaan nuorille tulisi tarjota enemmän työllistymistä ja kouluttautumista edistäviä palveluita sekä ohjaavaa toimintaa. Myös kuntoutuspalveluiden kehittämistarve nousi esille. Opintotuen tulisi olla tasoltaan riittävän kannustava ja sen tulisi olla ensisijainen etuus suhteessa esimerkiksi perustoimeentulotukeen tai työttömyysetuuteen. Opintotukea tulisi kehittää esimerkiksi vähentämällä lainapainotteisuutta ja mahdollistamalla opintolainahyvitys ammatillisen tutkinnon suorittaneille. Myös opiskelijan etuuksien ja muiden perustasoisten etuuksien tasojen sekä soveltuvilta osin ehtojen ja rakenteiden yhtenäistämistä ehdotettiin.

Muun muassa Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssin näkemyksen mukaan vailla ammatillista tutkintoa oleville työttömyysturvassa asetettu viiden kuukauden odotusaika tulisi poistaa. Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta toi myös esille, että koulutuksen läpäisyn tehostamiseksi tarvitaan panostamista koulujen ja oppilaitosten tuki- ja ohjauspalveluihin, erityisesti opiskeluhoitoon sekä oppilaitosten ja mielenterveyspalveluiden yhteistyön vahvistamiseen.

Valtiovarainministeriön lausunnossa todettiin, että nuorten sosiaaliturvan kokonaisuuden suunnittelussa tulisi huomioida, että opintorahaa korkeammat etuudet, kuten kuntoutusraha, kohdentuvat kustannustehokkaasti.

Koulutukseen hakeutumista olisi lausuntojen mukaan syytä tukea myös palvelujärjestelmässä. Työ- ja elinkeinoministeriö katsoi, että hakuvelvollisuuden yksityiskohtia voitaisiin tarkastella. Opetus- ja kulttuuriministeriö piti tärkeänä, että vailla ammatillisesti suuntautunutta tutkintoa olevilla nuorilla on jatkossakin koulutukseen hakeutumisvelvollisuus. Hakuvelvollisuuden ulottuminen korkeakouluihin on kuitenkin ongelmallista, mihin myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan pitänyt tärkeänä, että työttömyysturvalainsäädäntöön sisältyvää nuorten opiskelupaikan vastaanottovelvoitetta arvioidaan myös opiskelijakiintiösääntelyn kannalta kohtuuttomien tilanteiden välttämiseksi.

Kansaneläkelaitoksen näkemyksen mukaan nuorten opintojen aikaisen toimeentulon tulisi olla riittävää. Opintotuen nykyinen lainapainotteisuus aiheuttaa epävarmuutta erityisesti jatko-opintojen osalta. Toisen asteen opinnoissa ja erityisesti ammatillisen tutkinnon suorittaneilla tulisi olla oikeus opintolainahyvitykseen samoin kuin korkeakoulututkinnon määrääjässä suorittaneillakin. Kansaneläkelaitoksen mukaan palkallinen työssäoppiminen pitäisi toisella asteella olla opintotukeen ja koulumatkatukeen oikeuttavaa aikaa. Kansaneläkelaitoksessa on kokeiltu ns. opiskelijavalmennuspalvelua, joka on kokeilujen pohjalta arvioitu toimivaksi. Tämä palvelu tulisi kytkeä osaksi Kansaneläkelaitoksen ammatillisen kuntoutuksen päätöstä niille, jotka palvelua tarvitsevat.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Lausunnoissa kannatettiin laajasti opintotuen kokonaisuudistusta. Useissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota opintotuen niukkaan tasoon ja lainapainotteisuuteen. Opintotuen myöntämisperusteita pidettiin myös osin monimutkaisina. Kansaneläkelaitoksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön lausunnoissa ehdotettiin muun muassa erilaisten opintorahan tasojen vähentämistä. Eräiden opiskelijajärjestöjen näkemysten mukaan opintotuen uudistaminen tulisi liittää osaksi perusturvan uudistamista.

Valtiovarainministeriön näkemyksen mukaan opintotukijärjestelmässä voitaisiin huomioida paremmin koulutuksesta keskimäärin odotettavissa olevat hyödyt henkilölle. Opintotukijärjestelmä on perinteisesti perustunut yhteen yhtenäiseen opintotukijärjestelmään toisen asteen koulutuksessa ja korkeakoulutuksessa. Tukijärjestelmien eriyttäminen koulutusasteiden mukaan voisi huomioida paremmin erot koulutuksen tuotoissa.

Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan uuden järjestelmän tulisi vastata myös työikäisen väestön toistuviin osaamisen kehittämisen tarpeisiin. Ministeriö esitti pohdittavaksi mahdollisuuksia luoda opintotukeen – mahdollisesti yhdessä muiden tukimuotojen kanssa – elementtejä, jotka mahdollistaisivat tarvittaessa myös toistuvan opintojen aikaisen toimeentulon erilaisissa uudelleen-, muunto-, jatko- ja täydennyskoulutustilanteissa riippumatta opintojen tasosta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan nykymuotoista opintotukea voitaisiin uudistaa muun muassa parantamalla tuen tasoa ja riittävyttä, lisäämällä opintolainan turvallisuutta sekä ottamalla huomioon sosiaaliturvauudistuksen tavoitteet. Lisäksi opintotukijärjestelmää ja sen käsitteistöä olisi tarpeen selkeyttää toimeenpanon helpottamiseksi ja järjestelmän ymmärrettävyyden parantamiseksi.

Kansaneläkelaitoksen näkemyksen mukaan opintotuen tulisi olla määrältään vertailukelpoinen muihin etuuksiin, joita voi saada opintojen aikana. Opintolainan ollessa myös jatkossa merkittävä osa opintotukea tulisi lainan ottamista tukea kaikilla koulutusasteilla tarjoamalla tukea (opintolainahyvitys) lainan takaisinmaksun osalta niille, jotka suorittavat tutkinnon määräajassa. Opintotukijärjestelmää pitäisi yksinkertaistaa muun muassa yhtenäistämällä opintorahan eri määriä, joihin vaikuttaa opiskelijan ikä tai vanhemman luona asuminen. Korkeakouluopiskelijoiden tukikuukausien riittämättömyys aiheuttaa opintotuelta toimeentulotuelle siirtymistä. Opintotuen ja asumistuen tuloarvojen ja tarkistamisen perusteiden yhtenäistäminen olisi Kansaneläkelaitoksen mukaan myös tarpeen.

Useat opiskelijajärjestöt korostivat lausunnoissaan, että opintotuen lainapainotteisuutta tulisi vähentää. Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota myös muun muassa opintorahan tason korottamiseen ja tukikuukausien määrän nostamiseen. Eräissä lausunnoissa korostettiin, että huoltajien tulojen vaikutus opintotukeen olisi poistettava ja myös alle 17-vuotiaat olisi otettava opintotuen piiriin. Lisäksi esitettiin, että ammattiin valmistuneille opiskelijoille olisi luotava opintolainahyvitysmalli, joka toimisi

samankaltaisesti kuin korkeakouluopiskelijoilla. Lausunnoissa kannatettiin opintotukijärjestelmän kehittämistä siten, että työssä huomioidaan myös laajemmin opiskelijoiden etuuksien kokonaisuus. Lausunnoissa nostettiin esiin tarve järjestelmälle, joka tunnistaa opiskelijoiden erilaiset elämäntilanteet ja niihin liittyvät haasteet.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)

6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Lausunnoissa kannatettiin lapsilisäjärjestelmän kokonaistarkastelun käynnistämistä. Lukuisat lausunnonantajat pitivät tärkeänä lapsilisän säilyttämistä ns. universaalina etuutena, ja vain muutamissa lausunnoissa esitettiin lapsilisän tulosidonnaisuutta. Osassa lausunnoista nähtiin tarpeellisenä ottaa lapsilisä ns. etuoikeutetuksi tuloksi toimeentulotessa, kun taas toisissa todettiin, ettei etuoikeuttamista tule tehdä, sillä se lisäisi toimeentulotukiin riippuvuutta.

Monet lausunnonantajat toivat esiin, että lapsilisän taso on merkittävästi huonontunut, ja pitivät lapsilisän indeksisidonnaisuuden palauttamista tärkeänä. Lapsilisän roolin selvittämistä lapsiköyhyyden vähentämisessä kannatettiin. Lausunnoissa ehdotettiin, että lapsilisän indeksiin sitomisesta tehtäisiin pitkäjänteinen suunnitelma, jossa tavoitteena on indeksisidonnaisuus johonkin ajankohtaan sidottuna, ja tätä ennen toteutettaisiin tasokorotuksia.

Lähes kaikki lausunnonantajat pitivät tärkeänä lapsilisän ulottamista lapsen täysi-ikäisyyteen saakka.

Lausunnoissa pidettiin tärkeänä, että perheiden monimuotoisuus huomioidaan niin lapsilisäjärjestelmän uudistamisessa kuin sosiaaliturvan uudistustyössä muutoinkin. Järjestelmää tarkasteltaessa tulisi huomioida esimerkiksi eri talouksissa asuvien vanhempien tuen tarve verrattuna kahden samassa taloudessa asuvan vanhemman talouteen. Useissa lausunnoissa kannatettiin mahdollisuutta maksaa lapsilisää molemmille vanhemmille.

Lausunnoissa katsottiin, että lapsilisien muutosten vaikutukset elatusapuihin sekä niiden myötä perheoikeudellisiin (lastenvalvojapalvelut, tuomioistuimet) palveluntarpeisiin tulisi huomioida uudistamistoimissa. Tärkeänä kysymyksenä lapsilisäjärjestelmän näkökulmasta pidettiin myös yhden vanhemman perheiden köyhyyden ehkäisemistä ja siihen liittyen erityistilanteiden huomioimista. Kansaneläkelaitos piti tärkeänä myös kansainvälisten tilanteiden huomioimista lapsilisäjärjestelmän kehittämisessä.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

Lastenhoidon tukien järjestelmän uudistamista kannatettiin laajasti. Uudistamistyössä tulisi tehdä riittävän perusteelliset lapsivaikutusten sekä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnit. Tukien uudistamista ei tule tarkastella vain työllisyysnäkökulmasta, vaan on huomioitava myös lapsen oikeudet ja lapsen hyvinvoinnin turvaaminen kaikissa perhetilanteissa.

Lausunnoissa katsottiin, että lastenhoidon tukien tulisi kannustaa molempia vanhempia hoitamaan lasta mahdollistaen samalla joustavan osallistumisen työelämään.

Lastenhoidon tukien järjestelmää koskevaa ehdotusta käsiteltiin lausunnoissa laajasti myös varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Useissa lausunnoissa tuotiin esiin varhaiskasvatukseen osallistuminen lapsen oikeutena. Opetus- ja kulttuuriministeriö piti lastenhoidon tukia uudistettaessa tärkeänä selvittää tarkoituksenmukaisin tapa tukea taloudellisesti yksityisen varhaiskasvatuksen järjestämistä. Nykyisin rinnakkain ovat yksityisen hoidon tuki ja palveluseteli. Lausunnoissa nostettiin esiin, että mikäli lasten kotihoidon tuen yläikärajaa haluttaisiin laskea, olisi ennakoitava sen vaikutuksia varhaiskasvatuksen kysyntään. Valinnanmahdollisuuksia pidettiin useissa lausunnoissa tärkeinä.

Lastenhoidon tukien tulisi lausunnonantajien mukaan vastata nykyistä paremmin kaikenlaisten perheiden tarpeisiin. Esitettiin esimerkiksi vuoroasumistilanteissa kotihoidon tuen maksamista molemmille vanhemmille tilanteissa, joissa molemmat hoitavat lasta.

Kotihoidon tuen tasoon kiinnitettiin lausunnoissa huomiota mainiten lisäksi esimerkiksi sen, että etuuden ja ansiotulojen yhteensovittaminen on vaikeasti hahmotettavaa. Tulokäsitteiden yhtenäistäminen nostettiin esiin tärkeänä. Jos kotihoidon tuki poistettaisiin, sitä pitäisi kompensoida jollain muulla tuella lapsiperheköyhyyden kasvun ehkäisemiseksi. Tällainen voisi liittyä tuloihin sidottuun etuuteen, jolloin pitäisi huolehtia kuitenkin myös siitä, että työllistymisen kannustimet olisivat selkeästi nykyistä järjestelmää paremmat.

Kansaneläkelaitos toi lisäksi esiin, että lastenhoidon tukia koskeva sääntely on vanhentunutta ja puutteellista, eikä siinä huomioida riittävässä määrin kansainvälistymistä. Lisäksi sääntelyn uudistaminen toisi mahdollisuuksia automatisaation käyttöön, mahdollistaen nykyistä sujuvamat prosessit sekä tätä kautta muun muassa lyhyemmät käsittelyajat. Selvitettäväksi esitettiin myös lastenhoidon tukien ns. päiväkohtaisuutta, jotta tuet sopisivat paremmin yhteen vanhempainpäivärahojen kanssa ja mahdollistaisivat sen, että sosiaaliturvajärjestelmä tukee joustavaa työn ja perhe-elämän yhteensovittamista.

Lausunnoissa katsottiin, että oikeus joustavaan hoitorahaan tulisi laajentaa kaikkiin alle kouluikäisten lasten vanhempiin sekä perusopetuksen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan vanhempiin.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

Lausunnoissa pidettiin tärkeänä vähentää ja ehkäistä lapsiperheköyhyyttä kehittämällä sekä etuuksia että lasten ja perheiden palveluja, ja kohdentamalla tukea perheille, joilla on suuri köyhyysriski. Katsottiin, että perusturvan tasoa tulisi nostaa asteittain laskennallisten viitebudjettien tasolle. Tuotiin esiin, että vanhempien elatuskykyä tuetaan parhaiten turvaamalla riittävän tasoiset perusturvaetudet – joissa huomioidaan monimuotoiset perhetilanteet – sekä oikea-aikaiset ja riittävät tukipalvelut ja työllistymisen tuki (esim. varhaiskasvatus).

Lausunnoissa esitettiin selvitettäväksi eri etuuksiin liittyvien lapsikorotusten yhtenäistämistä. Esitettiin, että muun muassa sairauspäiväraha- ja kuntoutusrahaetuuksiin tulisi liittää lasten kohtuullista toimeentuloa turvaavat lapsikorotukset. Toisaalta esitettiin vanhempien elatusvastuun huomioimista yhden etuuden, eli lapsilisän, riittävän tason kautta. Katsottiin, että erityislapsen hoitoon liittyvä köyhyysriski olisi huomioitava etuuksissa, samoin vanhempien erityistilanteet.

Lausunnoissa nähtiin, että lapsella tulisi olla mahdollisuus kahteen viralliseen osoitteeseen, jolloin esimerkiksi yleisessä asumistuessa voitaisiin huomioida vuoroasuminen/ lapsen laaja tapaamisoikeus vanhempaansa nähden. Toisaalta tuotiin esiin, että [pelkkä] elatusvelvollisuus voitaisiin huomioida asumistuessa. Tärkeänä nähtiin selvittää, miten etuudet jakautuvat vanhempien erotilanteessa. Toimeentulotuen tulisi nykyistä paremmin huomioida myös muun muassa vanhemman elatuskyvyn tukeminen.

Useat lausunnonantajat näkivät tärkeänä varmistaa, että lapselle maksettavasta elatusavusta sopiminen tai päättäminen onnistuu nopeastikin esimerkiksi lapsen vanhempien tulo- tai varallisuustason muutostilanteissa. Muutamissa lausunnoissa viitattiin valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan (VN TEAS) puitteissa toteutettuun [Laki ja perheiden monimuotoisuus](#)- selvitykseen sekä sen kyselydataan, jonka todettiin antavan viitteitä siitä, että monet vanhemmat sinnittelevät vääräntasoisien elatusavun kanssa, koska pelkäävät järkyttää herkkää elatuksen ja luonapidon tasapainoa ja muutoksesta mahdollisesti koituvia kustannuksia.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus piti tärkeänä huomioida esimerkiksi kotihoidon tuen ja toimeentulotuen merkityksen työllistymiseen kannustamisessa.

Uudistuksen sukupuolivaikutusten ja lapsivaikutusten arviointia pidettiin tärkeänä. Nähtiin tärkeänä sisällyttää maininta lapsen edun ensisijaisuudesta voimassa olevaan elatuslainsäädäntöön (sekä lakiin lapsen elatuksesta että elatustukilakiin).

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)

7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Useissa lausunnoissa esitettiin, että asumisen tukemista kohdistettaisiin jatkossakin pienituloisille kotitalouksille. Lisäksi todettiin asumisen tukemisen olevan merkittävä elementti asunnottomuuden vähentämisessä. Lausunnoissa korostettiin, että tarkastelussa tulisi huomioida asunto- ja maankäyttöpolitiikka sekä työvoimapolitiikka. Esimerkiksi asuntomarkkinoiden sääntely ja kohtuuhintaisten asuntojen rakentaminen vaikuttavat asumistukimenoihin, asumistuen tarpeeseen ja tukijärjestelmien toimivuuteen.

Lausunnoissa tuotiin esille myös eläkkeensaajan asumistukijärjestelmään liittyviä kehittämistarpeita, kuten työtulovähennyksen käyttöönotto. Yleistä asumistukijärjestelmää ja eläkkeensaajan asumistukijärjestelmää ja niiden kehittämistä voitaisiin lausuntojen mukaan tarkastella samanaikaisesti.

Erityisesti lausunnoissa nostettiin esiin tarve lasten vuoroasumisen tilanteiden arvioinnille. Lausunnoissa todettiin, että asumisen tukeminen vuoroasumistilanteissa liittyy keskeisesti lapsen etuun ja lapsiperheköyhyyteen. Useissa lausunnoissa ehdotettiin asumistuen laajentamista vuoroasumistilanteissa lapsen molempiin koteihin.

Ruokakuntakäsitteen selvittämistä kannatettiin useissa lausunnoissa, erityisesti esiin nostettiin nuorten ja opiskelijoiden tilanteet. Muutamissa lausunnoissa nostettiin esille laajemminkin perhe- ja kotitalouskäsitteiden linjakkuuden parantaminen läpi koko sosiaaliturvalainsäädännön.

Nuorten opiskelijoiden asumisen tukemista yleisestä asumistukijärjestelmästä kannatettiin useissa lausunnoissa. Opiskelijat kilpailevat useimmiten samoilla vuokramarkkinoilla muiden kanssa. Huomioon tulisi ottaa tilanteiden moninaisuus, kuten opiskelijan asumismuoto, ikä ja kotipaikka. Muiden politiikkasektorien osalta esitettiin, että nuorille soveltuvia opiskelija-asuntoja rakennettaisiin riittävästi eri puolille Suomea ja että opiskelija-asunnot olisivat laadukkaita, kohtuuhintaisia ja saavutettavuudeltaan hyviä.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus totesi lausunnossaan, että opiskelijoiden siirto yleisen asumistuen piiriin vuonna 2017 kasvatti asumistukimenoja merkittävästi. Tutkimuskeskuksen mukaan uudistuksen vaikutuksia opiskelijoiden asumisvalintoihin ja vuokramarkkinoiden toimintaan ei ole tutkittu huolellisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö totesi lausunnossaan, että asumistukea koskevassa selvityskokonaisuudessa on tärkeää arvioida opiskelijoiden yleisen asumistuen piiriin siirtymisen vaikutuksia erityisesti opintotuen saajien näkökulmasta, koska siirto liittyi opintotuen uudistukseen. Mahdollisten asumistuen muutosvaihtoehtojen yhteydessä tulisi myös kartoittaa seurausvaikutukset opintotukeen. Selvityksessä olisikin hyödyllistä tarkastella tarkemmin asumistukisiirron todellisia vaikutuksia ja opiskelijoiden käyttäytymisen muutoksia opiskelijoiden ikä, perhesuhteet, asumismuoto sekä koulutusaste huomioiden. Opintotuen ja asumistuen tulisi jatkossakin kattaa vähintäänkin päätoimisen opiskelijan minimikulutus. Muutos ei myöskään saisi johtaa toimeentulotuen käytön kasvuun.

Enimmäisasumismenojen ja kuntaryhmittelyn tarkastelua pidettiin lausunnoissa tärkeänä, koska erityisesti kaupunkiseuduilla tuen taso on jäänyt merkittävästi jälkeen tosiasiallisesta vuokratasosta, mitä kompensoidaan toimeentulotukena sen saajille. Asumisen tukemiseen liittyviä elementtejä ja niihin tehtäviä valintoja tulisi arvioida suhteessa viimesijaisen taloudellisen tuen tarpeeseen. Nykyisen kuntaryhmittelyn ei katsottu vastaavan nykypäivän asuntomarkkinatilannetta. Asumiskustannusten suuruudessa on suurta alueellista vaihtelua niin kuntien välillä kuin niiden sisälläkin. Tarkastelussa tulisi myös tunnistaa järjestelmän merkitys alueellisen eriytymisen ja alueellisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)

8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

Moni lausunnonantaja kannatti periaatteessa komitean ehdotuksia selvitysten tekemisestä ja toi esiin monia muita huomioitavia teemoja. Selvitysten yhdistämistä joko työmarkkinatukea tai asumistukea koskeviin selvityksiin ehdotettiin. Toimeentulotuen aseman säilyttäminen viimesijaisena ja väliaikaisena tukimuotona nostettiin esiin useassa lausunnossa ja sen käyttöä pitkäaikaisena tukena tulisi pyrkiä vähentämään. Asiakkaiden parempaa ohjautumista palveluihin kannatettiin myös laajasti ja erityisesti toimeenpanoa lähellä olevat tahot korostivat yhteistyötä Kansaneläkelaitoksen ja hyvinvointialueiden välillä.

Vanhusasiavaltuutettu toi esiin, että taloudellinen huono-osaisuus on ikääntyneiden kohdalla usein pitkittynyttä ja kytkeytyy moneen samanaikaiseen hyvinvointiongelmaan. Tästä syystä ikääntyneiden sosiaalityöhön ohjautumista sekä tarvittavan tuen oikea-aikaisuutta tulisi vahvistaa. Työ- ja elinkeinoministeriö halusi nostaa esiin olemassa olevat mahdollisuudet puuttua kokonaisvaltaisesti tukiriippuvuuteen johtaneisiin seikkoihin monialaisella palvelulla. Välimietinnöstä ei ministeriön mukaan riittävästi käy ilmi olemassa oleva lakisääteinen viranomaisyhteistyö. Kuntaliitto nosti esiin sen, että palvelu- ja etuusjärjestelmien on toimittava samaan suuntaan kannustaen yksilöä aktiiviseen kansalaisuuteen ja osallistumiseen sekä vastuunkantoon omasta toimeentulostaan kykyjensä mukaan. Kuntoutussäätiö totesi, että työ- ja toimintakyvyn arviointien toteuttaminen ei auta, jos työ- ja toimintakykyä parantavia palveluita ei ole tarjolla tai niitä on vain vähän. Myös muissa lausunnoissa esitettiin samansuuntaisia huomioita, erityisesti mielenterveyspalveluiden tarve tuotiin esiin.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus totesi, että koska tuen tarvitsijoiden syyt toimeentulotukeen ovat moninaiset, tulisi miettiä, onko toimeentulotuen kasvanut ja pitkittynyt tarve asia, johon pitäisikään suoraa sosiaaliturvan uudistusten kautta puuttua, vaan mieluummin tehostaa olemassa olevaa palveluverkostoa asiakkaan kannalta vaikuttavammaksi. Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos piti keskeisenä, että Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitean Suomea koskeva ratkaisukäytäntö otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon erityisesti perusturvan ja toimeentulotuen päällekkäisyyden tarkoituksenmukaisuusarvioinnin osalta. Samaa käytäntöön viitattiin muissakin lausunnoissa.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Lausunnoissa toistuivat keskeisinä teemoina se, että perusturvan tulisi olla tasoltaan riittävää, jotta toimeentulotukeen ei tarvitsisi turvautua ja se, että toimeentulotuen saajien ohjautumista palveluihin tulisi tehostaa. Pohjois-Savon hyvinvointialue ehdotti ratkaisuksi muiden etuuksien korottamista tai jotain uutta etuutta, mikäli henkilö osallistuu johonkin kuntouttavaan tai osallistavaan toimintaan. Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI puolestaan katsoi, että ensisijaisten etuuksien valuvikoja tulisi korjata viimesijaisen toimeentulotuen tarpeen vähentämiseksi.

Moni lausuja katsoi vastikkeellisuuden lisäämisen olevan yksi tärkeä keino palveluihin ohjautumisen tehostamiseksi, ja osa katsoi asiakkaan motivoimisen sekä pitkäjänteisen työn omatyöntekijöineen toimivan sanktiointia paremmin. Esimerkiksi Päijät-Hämeen hyvinvointialue totesi, että erilaisten sanktioiden käytön seurauksena syntyneissä tilanteissa tarvitaan yksilökohtaista työskentelyä näiden henkilöiden kanssa. Tilanteissa korostuvat sosiaalityön tarpeet, millä voitaisiin osaltaan vähentää pitkäaikaisen toimeentulotuen tarvetta. Into korosti, että toimeentulotuen myöntäminen on kytkettävä paremmin palveluihin ja henkilökohtaiseen kohtaamiseen. Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos halusi kiinnittää komitean huomiota siihen, että toisin kuin välimietinnössä jäsennetään, sosiaalityön merkitys pitkäaikaisesti toimeentulotuen tarpeessa olevien henkilöiden osalta ei typisty palveluohjaukseen. Sen sijaan sosiaalityö on suhdeperustaista työtä, jossa rakennetaan suhteessa asiakkaaseen yksilön tai perheen tarpeita vastaava tuen ja palvelujen kokonaisuus.

Useampi lausuja korosti myös tarvetta monialaiseen palvelutarpeen kartoitukseen. Esimerkiksi TYP-johtajien verkosto totesi, että tulottomuuden perusteella maksettavan toimeentulotuen asiakkaille tulisi tehdä monialainen palvelutarpeen arviointi. Heidän sitouttamistaan kuntoutukseen ja työllistymistä edistäviin palveluihin tulisi tehostaa. Palveluita tulisi pystyä räätälöimään nykyistä paremmin asiakkaan yksilölliset palvelutarpeet huomioiden.

Vastikkeellisuuden lisäämisen osalta keskeisiä nostoja olivat perusosan alentamisen kehittämiseen liittyvät ehdotukset sekä muutamien lausujien ehdotukset siitä, että ensisijaisen etuuden hakemisen tulisi olla pakollista ennen toimeentulotukea.

Mielenterveyspooli ja monet muut lausujat nostivat esiin sairastamiseen liittyvät kustannukset ja ehdottivat, että asiakasmaksuista luovuttaisiin tai niitä alennettaisiin. Asiakasmaksukäytäntöjä tulisi yhtenäistää valtakunnallisesti ja asiakasmaksu-, matka- ja lääkekatot tulisi yhdistää yhdeksi maksukatoksi. Nuorten asioita edustavat lausunnonantajat nostivat myös esiin, että työmarkkinatuen viiden kuukauden odotusajasta luopuminen voisi vaikuttaa toimeentulotukitarpeen vähenemiseen.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)

9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Lausunnonantajat esittivät kehitettäväksi muun muassa seuraavia: sähköinen itsearviointiväline, kansalliset työ- ja toimintakykymittarit, yhtenäinen rakenteinen kirjaaminen, tiedotus, neuvonta ja yksilöllinen palveluohjaus, terveystieteellinen sosiaalityö, henkilökohtainen rinnalla kulkija/ omatyöntekijä/ vastuutyöntekijä, työttömien terveystarkastukset, moniammatilliset työkyvyn tuen tiimit sote-keskuksissa, työllistymistä edistävä monialaisen tuen yhteistoimintamalli, TYÖOTE-toimintamalli, yksilöllinen tuetun työllistymisen työhönvalmennus (IPS), sosiaalinen kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta, ratkaisukeskeiset ja joustavat matalan kynnyksen palvelut sekä kotoutujien kuntoutuspalvelut.

Lausuntojen perusteella toistuvista palvelutarpeen arvioinneista, useiden suunnitelmien laatimisesta ja asiakkaan poishjaamisesta tulisi siirtyä yhteiseen monialaiseen asiakassuunnitelmaan ja

koordinoivan vastuutahon määrittelyyn. Asiakkaan ensin kohtaavan tahon tulisi huolehtia asiakkaan tukemisesta, rinnalla kulkemisesta ja palvelujen koordinaatiosta, kunnes koordinoiva vastuutaho on selvillä.

Jatkossa tulisi saada valtakunnallisesti ja alueellisesti ajantasaista ja kattavaa seurantatietoa siitä, mitä palveluja ja etuuksia käytetään. Lisäksi palvelujen ja etuuksien vaikutuksia pitäisi arvioida tutkimusasetelmin, jotta järjestelmiä pystytään ohjaamaan ja kehittämään nykyistä vaikuttavammiksi.

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijämallia eniten tukea tarvitseville?

A) Monialainen asiakassuunnitelma. Lausuntojen perusteella monialaisen asiakassuunnitelman kehittäminen edellyttää lainsäädäntöpohjaa muun muassa tietojen käytön ja siirron turvaamiseksi tietosuoja huomioiden. Suunnitelman laatiminen ja käyttö vaativat ammattilaisten osaamista ja riittävää resursointia. Erilaisten palvelujen suunnitelmallisella yhteensovittamisella voidaan kuitenkin ehkäistä päällekkäisen työn tekemistä ja parantaa osaamisen ja resurssien tarkoituksenmukaista kohdentamista sekä asiakkaan oikea-aikaista tukemista ja sitouttamista palveluprosessiin.

Tavoitteet ja vastuutahot tulee määritellä selkeästi suunnitelmassa yhdessä asiakkaan kanssa. Suunnitelman ja sen tavoitteiden toteutumista tulee seurata ja arvioida aktiivisesti ja suunnitelmaa tulee tarvittaessa päivittää. Valmistelussa on huomioitava nykyisen lainsäädännön mukaiset suunnitelmat, kuten monialainen työllistymissuunnitelma, aktivointisuunnitelma ja kuntoutussuunnitelma.

B) Työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäinen tietopohja. Lausuntojen perusteella yhtenäistä rakenteista tietopohjaa tulisi kehittää. Asiakkaan tilanteen ja palvelutarpeiden kannalta välttämättömien tietojen tulisi olla kaikkien tarvittavien ammattilaisten käytettävissä tietosuoja huomioon ottaen. Tämä edellyttää lainsäädäntöpohjaa, sillä asiakkaan suostumus ei aina ole riittävä. Huomioitavia asioita ovat myös tietojärjestelmien yhteentoimivuus, yhteinen tietoalusta, kansallisesti yhtenäiset mittarit ja tietoturallinen viestintäväline eri toimijoiden välille.

Myös tilasto- ja tutkimustietopohjaa on vahvistettava työkyky- ja kuntoutuspalvelujen vaikuttavuuden seuraamiseksi ja arvioimiseksi. Muutos edellyttää vahvaa kansallista ohjausta ja ministeriötason johtamista.

C) Vastuutyöntekijämalli eniten tukea tarvitseville. Lausuntojen perusteella lainsäädännössä tulisi määritellä selkeästi, mikä taho ja missä tilanteessa on asiakkaan koordinoiva vastuutaho, joka asettaa asiakkaalle tarvittaessa vastuutyöntekijän. Vastuutyöntekijä koordinoi asiakkaan palvelu- ja etuuskokonaisuutta ja -prosessia sekä työskentelee monialaisessa verkostoyhteistyössä. Vastuutyöntekijämalli tulisi kohdentaa monialaista tai paljon tukea tarvitseville. Mallin kehittäminen ja käyttöönotto edellyttävät ammattilaisten osaamista ja riittävää resursointia. Lisäksi eri toimijoiden vastuiden on oltava selkeät. Työntekijöiden vaihtuvuus on myös huomioitava.

Osa erityisesti hyvinvointialueita edustavista lausunnonantajista katsoi, että sosiaalihuoltolain omatyöntekijää koskevan sääntelyn täysimääräinen toimeenpano hyvinvointialueilla tulisi ensin resursoida. Muiden kuin sosiaalihuollon asiakkaiden osalta voisi olla tarpeen luoda komitean ehdottama vastuutyöntekijämalli. Valmistelussa tulee ottaa huomioon ja arvioida nykyiset monialaisen tuen yhteistoimintamallit sekä jo käytössä olevat vastuutyöntekijämallit ja eri hankkeissa saadut kokemukset, samoin kuin kansainväliset esimerkit.

Tietosuojavaltuutetun toimisto totesi launnossaan, että kun eri toimijat tekevät keskenään yhteistyötä ja tässä yhteistyössä käsitellään henkilötietoja, tulee aina ottaa huomioon yleisen tietosuoja-asetuksen asettamat vaatimukset sille, että henkilötietojen käsittely on lainmukaista. Tämä on hyvä ottaa huomioon jo varhaisessa vaiheessa uutta sääntelyä ja toimintatapoja kehitettäessä. Myös se, kuka on vastuussa asiakassuunnitelman tekemisestä ja mihin rekisteriin yhteinen asiakassuunnitelma tallennetaan, tulisi määritellä.

Nykyisinkin eri toimijat voivat tehdä keskenään monialaista yhteistyötä. Haasteita voi nykyisellään monialaiselle yhteistyölle aiheuttaa se, että henkilötietojen käsittelystä eri toimijoiden kesken ei ole säännelty tai sääntely ei ole riittävän tarkkaa. Pelkkä yleinen velvoite monialaiseen yhteistyöhön ei ole riittävän täsmällistä sääntelyä, jotta tietoa toiselta viranomaiselta voitaisiin pyytää tai että sitä toiselle viranomaiselle voitaisiin luovuttaa.

Tietosuojavaltuutetun toimiston käsityksen mukaan henkilötietojen käsittelystä tulisi olla säännelty laissa, sisältäen sen, millä edellytyksillä ja missä laajuudessa eri toimijoiden on mahdollista käsitellä välttämättömiä henkilötietoja omassa toiminnassaan.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

Lausuntojen perusteella ehdotusten edistämisessä tulisi ottaa huomioon muun muassa se, että arviointikeskeisyydestä pitäisi siirtyä asiakkaan kohtaamiseen, kuuntelemiseen, tukemiseen ja osallistamiseen. Palvelujen ja toimintamallien yhteiskehittäminen yhdessä eri toimijoiden kesken sekä yhdessä asiakkaiden kanssa olisi tarpeen. Järjestöjen ja yleishyödyllisten säätiöiden rooli tulisi myös ottaa huomioon ja näitä tahoja tulisi osallistaa kehittämistyöhön. Uusien toimintamallien käyttöönottoa suunniteltaessa tulisi arvioida lisämäärärahatarpeet ja henkilöstötarpeet, ottaen huomioon haasteet sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön saatavuudessa.

Useat lausunnonantajat katsoivat, että eri tietovarantojen laajempi hyödyntäminen tiedolla johtamisessa ja etuus- ja palvelupolkujen sujuvoittamisessa on välttämätöntä. Asiakastietojen liikkumista tulisi parantaa kokonaisuutena tietosuoja huomioon ottaen, esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen, hyvinvointialueiden ja TE-palvelujen välillä sekä hyvinvointialueilla sosiaalihuollon ja terveydenhuollon välillä. Asiakastietojen tulisi liikkua kansallisesti ja Kanta-kokonaisuutta voitaisiin hyödyntää nykyistä laajemmin tässä tarkoituksessa. Tämä edellyttää hallinnonalarajat ylittävää selvitystä tarpeellisista lainsäädäntömuutoksista, teknisen kyvykkyyden nostamisesta sekä toiminnallisista muutoksista. Asiakkaalla tulisi olla nykyistä selkeämmin ja laajemmin mahdollisuus luvittaa omien tietojensa käyttö eri viranomaisten ja muiden tahojen toiminnassa. Kansallisen suostumuksenhallinnan edistäminen tässä on tärkeää.

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokraloukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)

10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

Ehdotukset saivat lausunnoissa laajaa kannatusta. Erityisesti byrokraloukkujen vähentämistä kannatettiin. Samalla lausunnoissa kiinnitettiin huomioita siihen, että konkreettisia toimenpiteitä kannustinloukkujen madaltamiseksi ei ole ehdotettu.

Ansiotulojen ja etuuksien paremman yhteensovittamisen katsottiin lausunnoissa lisäävän työnteon kannusteita. Huomiota kiinnitettiin eri työnteon tapojen ja työelämän muotojen limittymiseen (mm. epätyypilliset työsuhteet, itsensä työllistäminen, osa-aikatyö, palkka- ja yritystulot) sekä työ- ja toimintakyvyn eroihin. Monimutkaisuutta ansiotulojen ja etuuksien yhteensovittamiseen voi lausuntojen perusteella aiheuttaa myös valtion rajojen yli liikkuminen tai useamman etuuden yhtäaikainen saaminen. Kokoaikaista työllistymistä voi rajoittaa myös puutteellinen kielitaito.

Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota muun muassa työskentelyn mahdollistamiseen kuntoutuksen aikana sekä osatyökyvyttömyyseläkkeen ensisijaisuuteen aina, kun työkykyä on jäljellä edes osittain. Elinkeinoelämän keskusliitto ehdotti työttömyysturvan porrastamista, todellista omavastuuta asumisen tukiin sekä työtulojen osalta lievempää leikkuria asumistuessa. Kansaneläkelaitoksen mukaan etuuksien ja työtulojen yhteensovittamisen lineaarinen malli kannustaisi työhön. Myös SOSTE Suomen sosiaali ja terveys, Mielenterveyden keskusliitto, Näkövammaisten liitto ja Diakonissalaitos ehdottivat lineaarista mallia työkyvyttömyyseläkkeeseen. Huomiota kiinnitettiin lisäksi eläkkeensaajan asumistuen sekä palkkatulojen yhteensovittamiseen. Suojaosien tarkastelua ehdotettiin useammassa lausunnossa.

Mikro- ja yksinyrittäjät ehdotti YEL-työtulon käsitteestä luopumista sosiaaliturvan mittarina ja nosti esiin, että pelko sosiaaliturvan menettämisestä sekä YELin ja TyElin päällekkäisyys ovat kannustinloukkuja monille yrittäjyyttä harkitseville. Palvelualojen ammattiliitto PAM ehdotti yhdistelmävakuutusta palkansaajana ja yrittäjänä työskentelevien työttömyysturvan parantamiseksi.

Opiskelijajärjestöt, kuten Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ja Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI kiinnittivät huomiota opiskelijoiden kokemuksiin kannustinloukkuihin, erityisesti opintorahan matalaan tasoon ja rajattuun keston. Itä-Suomen yliopiston ylioppilaskunnan lausunnossa ehdotettiin, että sairauspäivärahalla opiskelemisen mahdollisuutta tulisi väljentää nykyisestä.

Useissa lausunnoissa korostettiin, että byrokraloukut ovat tuloloukkuja merkittävämpi este työllistymiselle. Huomioita kiinnitettiin asiointiin, kuten toimeentulotuen käsittelyyn, etuuskatkoksiin, tiedonkulkuun ja etuudensaajan mahdollisuuksiin ennakoida esimerkiksi lisätulojen vaikutuksia. Kansaneläkelaitos ehdotti etuusehdotusta tai yhden hakemuksen mallia. Myös esimerkiksi Pohjois-Savon hyvinvointialueen antamassa lausunnossa todettiin, että Kansaneläkelaitoksen tulisi käsitellä asiakkaan tilannetta kokonaisuutena ja tarjota tukea automaattisesti. Työ- ja elinkeinoministeriö toisaalta huomautti, että byrokraloukkuja ei komitean välimietinnössä ole tarkemmin eritelty ja jatkotyön kannalta olisi tarpeen kuvata, missä yhteydessä byrokraloukkuja on tunnistettu eniten. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus puolestaan totesi, että tutkimusnäytön perusteella ei voi olettaa

byrokratian keventämisellä olevan merkittäviä työllisyysvaikutuksia. Asian tarkempi tutkiminen edellyttäisi aiheesta toteutettua satunnaistettua kenttäkokeilua. Sen sijaan byrokratian helpottaminen lisäisi todennäköisesti etuudensaajien hyvinvointia ja pienentäisi pidemmällä ajanjaksolla hallinnollisia kustannuksia.

Järjestöjen ja esimerkiksi hyvinvointialueiden antamien lausuntojen perusteella palveluiden rooli nähtiin tärkeäksi. Esimerkiksi Suomen Diabetesliitto korosti lausunnossaan, että toimimaton terveydenhuolto voi muodostaa byrokratialoukun ja estää työllistymistä. Myös SOSTE Suomen sosiaali ja terveys toi lausunnossaan esiin terveysongelmien ja toisaalta vanhentuneen osaamisen merkityksen työttömien työllistymiselle. Lausuntojen perusteella ihmisiä voidaan kannustaa palveluilla, mikä edellyttää etuus- ja palvelujärjestelmän kehittämistä yhdessä (ml. työllisyyspalvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut). Myös positiivinen kannustaminen ja omaehtoisesta aktiivisuudesta palkitseminen mainittiin useammassa lausunnossa.

Useat lausunnonantajat, kuten valtiovarainministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö ja Valtion taloudellinen tutkimuskeskus pitivät perusteltuna ehdotuksessa 26 esitettyä kohdentamista niihin etuuksiin, tuloluokkiin ja henkilöihin, joiden kohdalla kannustimien työllisyysvaikutus on keskimääräistä suurempi. Järjestöjen antamissa lausunnoissa sen sijaan korostettiin, että kannustinloukkujen vähentäminen ei saisi johtaa heikommassa asemassa olevien henkilöiden toimeentulon heikkenemiseen. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen mukaan sosiaaliturvan tason leikkaamisen sijaan työllistymistä voidaan pyrkiä edistämään esimerkiksi velvoitteilla ja palveluilla. Ihmisoikeusliiton lausunnossa tuotiin esiin, että syrjivien ehtojen liittäminen etuuksiin ei ole ihmisoikeussopimusten valossa sallittua.

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)

11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

Lausunnoissa nostettiin esiin huomioita koskien asumis- ja työskentelyperusteisten etuuksien jaottelun ja niiden välisen suhteen selkeyttämistä. Erilaisten ryhmien ja tilanteiden huomioiminen koettiin tärkeäksi. Esimerkiksi Saamelaiskäräjät korosti lausunnossaan, että saamelaisalueen ulottuessa neljän eri valtion alueelle tulisi saamelaisten asema huomioida rajat ylittävän sosiaaliturvan kysymyksissä ja lainsäädännön kehittämisessä. Omaishoitajaliitto ja Näkövammaisten liitto kiinnittivät lausunnoissaan huomiota vammaisten henkilöiden yhdenvertaiseen oikeuteen työskennellä tai opiskella ulkomailla ja vammaispalvelujen saatavuuteen kansainvälisissä tilanteissa.

Myös opiskelijat nousivat esiin erityisryhmänä, jonka asemaan olisi asumisperusteisen sosiaaliturvan osalta kiinnitettävä huomiota. Opetus- ja kulttuuriministeriö toi lausunnossaan esiin, ettei opintotuki ole asumisperusteista sosiaaliturvaa, eikä sitä siten makseta Suomeen opiskelemaan tulleille muiden maiden kansalaisille. Työvoiman liikkuvuuden kasvu voi kuitenkin tulevaisuudessa opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan lisätä paineita laajentaa myös muiden kuin Suomen kansalaisten opintotukioikeutta.

Välimietinnön ehdotus 28 vastavuoroisuuden vahvistamisesta ja sosiaaliturvaa koskevan reaaliaikaisen tiedonvälityksen valmistelusta naapurimaiden kanssa nähtiin lausunnoissa kannatettavana. Etuuksien ja palvelujen yhteensovittaminen koettiin tärkeäksi myös rajat ylittävien tilanteiden näkökulmasta. Kansaneläkelaitoksen launnossa nostettiin esiin tarve määritellä vielä tarkemmin, mitä etuuksien ja palveluiden yhteen nivomisella tarkalleen ottaen tavoitellaan kansainvälisen liikkuvuuden kontekstissa. Kansaneläkelaitoksen mukaan avoimia kysymyksiä liittyy myös vielä siihen, millaista tietoa maiden välillä olisi tarkoituksenmukaisinta välittää.

Sosiaali-, terveys- ja palvelualan ammattijärjestöjen lausunnoissa nostettiin esiin kotoutumisprosessin sujuvoittamiseksi ja maahan muuttaneiden työmarkkinaosallisuuden edistämiseksi tarvittavat panostukset. Esimerkiksi Palvelualojen ammattiliitto PAM korosti launnossaan sosiaaliturvajärjestelmän toimivuuden tärkeyttä työperäisen maahanmuuton tilanteissa. Erityistä huomiota tulisi PAM:in mukaan kiinnittää asumisperusteisen sosiaaliturvan kehittämiseen vakuutusmaksujen pohjalta siten, että oikeus ansioon perustuviin etuuksiin, kuten sairauspäivärahaan, ulotettaisiin myös työn perusteella maahan muuttaneille. Tehy nosti launnossaan esiin, että erityistä huomiota olisi kiinnitettävä maahanmuuttajanaisten kotoutumisen edistämiseen ja työllistymisen esteiden purkamiseen. Myös esimerkiksi Tampereen kaupunki piti tärkeänä, että asumisperusteisen sosiaaliturvan merkitys työperäisen maahanmuuton tukielementtinä, perheenjäsenet huomioon ottaen, otetaan huomioon valmistelussa. Launnoissa korostui myös työperäisen maahanmuuton rooli sosiaaliturvajärjestelmän rahoittamisessa.

Välimietinnön ehdotus 29 monipaikkaisen työn ja sosiaaliturvan yhtymäkohdista sai kannatusta lausunnonantajilta. Esimerkiksi Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut nosti esiin, että selvitystyössä tulisi tarkastella myös virkasuhteessa olevien mahdollisuuksia tehdä työtään rajat ylittäen. Kansaneläkelaitos nosti launnossaan esiin etätyötä EU-tilanteissa sääntelevän lainsäädännön ja mainitsi, että etätyöntekijöihin sovellettavia lainvalintasäännöksiä täydennetään parhaillaan EU-tasolla. Pääsääntöisesti myös etätyöskentelytilanteissa henkilön sosiaaliturvaetuuksista vastaa se maa, jossa työskentely fyysisesti tapahtuu.

Lausuntokierroksella saatiin muutamia näkemyksiä liittyen välimietinnön ehdotukseen 30 rahoituksen kestävydestä ja vapaaehtoiseen sairausvakuutukseen liittymisen mahdollisuuden selvittämisestä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos esitti launnossaan vapaaehtoiseen vakuuttamiseen liittyen tarkennettavia kysymyksiä koskien vakuutusmaksun määritelmää, vakuutusmaksujen hallinnoimista sekä sitä, kuka olisi vapaaehtoisen vakuutuksen osalta vakuutusmaksun maksaja.

Oikeus Kansaneläkelaitoksen etuuksiin ulkomailla on useilla henkilöryhmillä varsin kattava. Kansaneläkelaitoksen mukaan lähetetyille työntekijöille, kehitysyhteistyön tekijöille, tutkijoille, apurahansaajille, opiskelijoille ja näiden perheenjäsenille voidaan maksaa asumisperusteisia etuuksia Suomesta ulkomaille 2–5 vuoden ajan. Kansaneläkelaitoksen mukaan ehdotuksen 30 osalta on tärkeää tiedostaa Kelan sairausvakuutusturvan sisältö ulkomailla. Se koskee lähinnä sairausvakuutuksen päivärahoja sekä Suomessa ostettuja lääkkeitä ja Suomessa saatuja yksityisen terveydenhuollon palveluista maksettavia korvauksia.

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Ehdotus syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämisen ja yhdistämisen selvittämisestä sai laajaa kannatusta. Lausuntojen perusteella perusturvaetuuksien yhtenäistämällä ja yhdistämällä nähdään olevan sosiaaliturvajärjestelmää selkiyttävä ja yksinkertaistava potentiaali. Esimerkiksi valtiovarainministeriön lausunnon perusteella perusturvaetuuksien yhtenäistämisen tai yhdistämisen edut liittyvät niihin tilanteisiin, kun saman henkilön kohdalla täytyy useampia tulottomuuteen tai pienituloisuuteen johtavia syitä ja on epäselvää, minkä etuuden tai palvelujärjestelmän piirissä henkilön tulisi olla. Samalla lausunnossa tuotiin esiin, että samat hyödyt voitaisiin saavuttaa myös nykyisen järjestelmän sisällä monialaista palvelua, etuudensaajan sekä palvelunjärjestäjien velvoitteita tai kannusteita kehittämällä.

Perusturvaetuuksien yhtenäistämisen ja yhdistämisen toivottiin tuovan helpotusta erityisesti siirtymiin etuudelta toiselle (ml. etuuskatkokset, kannustinloukut, etuuksien hakemiseen liittyvä byrokratia, etuuksien alikäyttö). Osassa lausunnoista kiinnitettiin huomiota siihen, että yhtenäistäminen ei välttämättä itsessään ratkaise etuudensaajan näkökulmasta keskeisiä ongelmia. Tämä edellyttäisi muun muassa perusturvaetuuksien, asumisen tukien ja toimeentulotuen kehittämistä kokonaisuutena. Kansaneläkelaitos totesi lausunnossaan, että komitean esitys ei välttämättä sellaisenaan vähennä etuuksien maksatuksessa olevia katkoksia, jos etuudelta toiselle siirryttäessä edelleen tutkittaisiin syyperusteeseen sidotut myöntöedellytykset nykyisellä tavalla. Lausunnossa todettiin maksukatkoksia esiintyvän myös yhden etuuden sisällä. Perusturvaetuuksien yhtenäistämistyötä olisikin lausunnon mukaan vaiheistettava ja tavoitetila määriteltävä heti työn alkuvaiheessa. Valtiovarainministeriö nosti yhtenä ratkaistavana haasteena asiakastiedon hajautumisen eri tehtäviä hoitavien tahojen rekistereihin, jolloin toimijat eivät pysty muodostamaan kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta. Tiedonkulkuun kiinnittivät huomiota myös muun muassa Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue ja Vantaan kaupunki. Etuuksien hakemisen kehittämistä korostivat muun muassa Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU, Palvelualojen ammattiliitto PAM ja SOSTE Suomen sosiaali ja terveys.

Useissa lausunnossa kiinnitettiin huomiota myös syyperusteisiin etuuksiin liitettyihin velvoitteisiin, etuudensaajan tosiasiallisiin mahdollisuuksiin täyttää velvoite sekä tarpeenmukaisten palvelujen saatavuuteen, joiden katsottiin liittyvän yhtenäistämisen avulla saavutettavissa oleviin vaikutuksiin. Yhtenäistämisen ratkaisut voisivat myös olla joko työllisyyttä heikentäviä tai vahvistavia. Useampi opiskelija- tai nuorisojärjestö esimerkiksi ehdotti ikään perustuvien ehtojen poistamista työttömyysturvasta sekä mielenterveyspalveluihin osallistumisen lukemista aktiivisuudeksi. Työ- ja elinkeinoministeriön lausunnon mukaan haasteita voivat aiheuttaa perusturvaetuuksien nykyiset perustellut erot, jotka johtuvat etuuksien syyperusteisuudesta sekä kunkin etuusjärjestelmän tarkoituksesta ja tarkoitusta edistävästä kannustimista.

Etuuksien syyperusteisuuden nähtiin yleisesti vastaavan ihmisten ja ihmisryhmien, kuten vammaisten ihmisten, yksilöllisiin tarpeisiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toi lausunnossaan esiin, että yhtenäistämässä on huomioitava riittävällä tavalla yksilöiden erilaiset taustat ja lähtökohdat. Kymenlaakson hyvinvointialue esitti, että liiallinen yhdenmukaistaminen ei saisi vaarantaa joustoja, harkintaa ja asiakaskohtaista palvelutarpeen arviointia. Myös Helsingin kaupunki totesi, että haasteena voi olla erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten aseman heikkeneminen, jos yksilöllisiä tilanteita ei oteta huomioon.

Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajien lausunnossa esitettiin, että perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä sekä erityisesti ansioturvan kehittämistä tulee valmistella kolmikantaisesti. Valtiovarainministeriö esitti lausunnossaan, että etuuksien yhtenäistämässä ja yhdistämässä tulee ottaa kantaa myös siihen, miten eri etuuksien rahoitus tulee järjestettäväksi.

Opiskelijajärjestöt sekä Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi olivat lausuntojensa perusteella pettyneitä siihen, että opintotuki ei ole mukana ehdotuksen listauksessa yhtenäistettävistä etuuksista. Esimerkiksi Suomen Lukiolaisten Liitto kertoi lausunnossaan tavoittelevansa opiskelijoiden tukien yhdistämistä perusturvaetuuteen ja selkeämmin osaksi syyperusteista sosiaaliturvaa – myös hallinnollisesti sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle. Suomen ylioppilaskuntien liitto kiinnitti huomiota muun muassa päivärahamuotoisten etuuksien ja opintoetuuden välisiin siirtymiin, joihin liittyy lausunnon mukaan kannustinloukkuja sekä hallinnollisia ja toimeenpanollisia haasteita (mm. erot haku- ja päätöksentekoprosesseissa), sekä ehdotti, että opiskelijoiden etuudet uudistetaan sosiaaliturvakomitean alaisuudessa ja yhdistetään uuteen yhtenäistettyyn perusturvaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö totesi, että perusturvaetuuden reunaehdoja pohdittaessa tulisi tarkastella eri etuudensaajaryhmiä sekä ottaa huomioon yhtenäistämisen ulkopuolelle jäävien etuuksien ehdot ja mahdolliset seurausvaikutukset niihin.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittää A) etuuksien ehtojen osalta? B) toimeenpanon osalta?

A) Lausuntopalaute mukaili edelliseen kysymykseen annettuja vastauksia. Lausunnoissa korostettiin etuuksien ehtojen yhtenäistämistä tavalla, joka selkeyttäisi järjestelmää, helpottaisi ansiotulojen ja etuuksien yhteensovittamista sekä tukisi nykyistä paremmin siirtymässä elämäntilanteiden välillä ja etuudelta toiselle. Lausunnoissa ehdotettiin muun muassa tulokäsitteiden, maksuajankohtien, perhe- ja ruokakuntakäsitteiden sekä haku- ja päätöksentekomenettelyjen yhtenäistämistä.

Yhtenäistäminen nähtiin myös mahdollisuutena uudistaa etuuksien ehtoja ja määräytymisperusteita perusteellisemmin. Erityistä huomiota kiinnitettiin tarkoituksenmukaisiin velvoitteisiin sekä erityisesti työmarkkinatukeen ja niihin henkilöihin, joilla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta työllistyä avoimille työmarkkinoille. Esimerkiksi Ihmisoikeusliiton lausunnossa esitettiin, että ns. ”tosiasiallisesti työkyvyttömiä työttömiä” tilanteen taustalla vaikuttavia työkyvyn käsitteitä, ehtoja ja velvoitteita tulisi päivittää ja osallisuutta lisätä osallisuuslisää kehittämällä. Tarpeenmukaisten palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen (esimerkiksi palvelujen maksuttomuus) kiinnitettiin huomiota myös muun muassa Kuntoutussäätiön, Työttömien Keskusjärjestön sekä Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminnan lausunnossa. Tampereen kaupunki puolestaan totesi lausunnossaan, että

kaavamainen yksinkertaistaminen voi aiheuttaa ongelmia tuen kohdistumiseen nykyjärjestelmään verrattuna.

Myös etuuksien riittävän tason turvaaminen nostettiin esiin useammassa lausunnossa. Palvelualojen ammattiliitto PAM huomautti lausunnossaan, että syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen saattavat johtaa etuustason laskuun.

Lausunnoissa tuotiin esiin tarve kehittää ja arvioida mahdollisia muutoksia etuuksia tarvitsevien ihmisten näkökulmasta. Lausunnoissa mainittiin myös erityistä tukea tarvitsevat ryhmät (kuten vammaiset henkilöt), nuoret, perheiden monimuotoisuus, elatusvastuut ja yksinhuoltajuus sekä omaishoitajana toimiminen.

B) Toimeenpanon osalta lausunnoissa kiinnitettiin huomiota muun muassa riittävään palveluohjaukseen ja neuvontaan sekä tarpeeseen kehittää asiakaslähtöistä hakemisprosessia ja toimeenpanon automatisaatiota. Etuusehdotuksen selvittämistä tai käyttöönottoa ehdotettiin useiden järjestöjen lausunnoissa. Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota myös tiedonkulun esteiden poistamiseen eri viranomaisten väliltä sekä selkeään tiedottamiseen. Tietoa toivottiin siitä, mihin etuuksiin henkilö on oikeutettu ja miten etuudet esimerkiksi muuttuvat, jos henkilön elämässä tapahtuu jokin muutos. Palvelualojen ammattiliitto PAM ehdotti, että jäsenten koko työttömyysturvan maksatus siirrettäisiin työttömyyskassojen hoidettavaksi yhden luukun periaatteen edistämiseksi. Työttömien Keskusjärjestö puolestaan ehdotti asiakkaan oikeuksien ja aseman turvaamista erillisellä lainsäädännöllä.

13. Ehdotusten priorisointi

13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Lausunnonantajien näkemykset priorisoitavista ehdotuksista hajautuivat. Lähes kaikki välimietinnön ehdotukset mainittiin priorisoitavina ehdotuksina eri lausunnonantajien vastauksissa. Tarkemmat perustelut on pääosin esitetty kyseistä ehdotusta koskevan vastauksen yhteydessä.

Vastaukset jakautuivat jossain määrin lausunnonantajan edustaman tahon mukaisesti. Opiskelijajärjestöt esimerkiksi priorisoivat ehdotusta 12 (selvitetään edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus). Hyvinvointialueiden lausunnoissa korostuivat etuuksien ja palvelujen yhteensovittaminen sekä etuus- ja palvelupolkuihin ja esimerkiksi tiedonsaantiin liittyvät ehdotukset, kuten ehdotus 25 (tarkastellaan sosiaali- ja terveydenhuollon työ- ja toimintakykyä edistävää lainsäädäntökokonaisuutta ja roolia työllisyyden edistämisessä suhteessa työ- ja elinkeinopalveluihin). Lapsi- ja perhejärjestöjen lausunnoissa korostuivat lasten ja perheiden sosiaaliturvaan liittyvät ehdotukset 13 (lapsilisäjärjestelmän kehittäminen), 14 (lapsiköyhyysriskin ehkäiseminen ja vähentäminen) ja 15 (lapsen hoidon ja ansiotyön yhteensovittamisen tukeminen). Toisaalta muun muassa työ- ja toimintakykyyn liittyvät ehdotukset 5–7 ja 19–20, vastuutyöntekijämallin kehittämiseen liittyvä ehdotus 23 sekä lapsiköyhyysriskin ehkäisemiseen ja vähentämiseen liittyvä ehdotus 14 saivat kannatusta myös laajemmin.

Enemmän mainintoja saivat myös ehdotukset 16 (toteutetaan selvityskokonaisuus, jossa arvioidaan tehtyjä uudistuksia ja joka tuottaa kokonaisvaltaista tietoa ja toimenpide-ehdotuksia asumistukien uudistamiseksi) sekä esitys perusturvaetuuksien yhtenäistämisestä ja yhdistämisestä.

Toimeentulotuen rooliin ja toimeentulotuen pitkäaikaisen käytön vähentämiseen liittyvät ehdotukset 17 ja 18 nähtiin useammassa lausunnossa tärkeiksi edistää ensimmäisenä, samoin jatkuvaan oppimiseen ja nuorten sosiaaliturvaan liittyvät ehdotukset 10 ja 11. Lausunnoissa tuotiin lisäksi esiin tarve edistää sosiaaliturvalainsäädännön ja eri käsitteiden yhtenäistämiseen sekä toimeenpanon monimutkaisuuteen ja digitalisaatioon liittyviä ehdotuksia 1–4.

14. Julkisen talouden kestävyys

14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyYTEEN pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Suurin osa lausunnonantajista kannatti sitä, että sosiaaliturvan uudistamisella tavoiteltaisiin parannusta julkisen talouden kestävyYTEEN pitkällä aikavälillä. Muutamissa lausunnoissa korostettiin kuitenkin erikseen sitä, että sosiaaliturvajärjestelmän ensisijainen tarkoitus on ihmisten toimeentulon turvaaminen eikä julkisen talouden kestävyYTEEN parantaminen. Osa lausunnonantajista näki sosiaaliturvaetuuksien kohdentamisen ja työnteon kannustavuuden lisäämisen keskeisenä keinona parantaa julkista taloutta. Osa taas korosti lausunnoissaan sosiaaliturvan roolia työ- ja toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistamisessa sekä sosiaalisen kestävyYTEEN edistämisessä. Lausunnoissa toistui näkemys siitä, että julkisen talouden kestävyYTEEN edistääkseen sosiaaliturvaa tulisi uudistaa pidemmän aikavälin kustannus-, hyvinvointi- ja työllisyysvaikutukset huomioiden. Myös sosiaaliturvaa koskevat lyhyen tähtäimen taloutta tasapainottavat toimet saivat mainintoja lausunnoissa. Useat järjestöt korostivat, että julkisen talouden kestävyYTEEN lisäämistä tulee tavoitella ainoastaan yhdessä perus- ja ihmisoikeuksien vahvistamisen kanssa.

Etuus- ja palvelujärjestelmän resurssitehokkuus ja vaikuttavuus sekä toimivat palvelupolut nähtiin keskeisenä työllisyyttä ja sitä kautta julkista taloutta vahvistavana tekijänä. Sosiaaliturvajärjestelmän byrokraloukkujen karsiminen nostettiin esiin useassa lausunnossa järjestelmän vaikuttavuutta ja työllistymistä lisäävänä tekijänä. Byrokraattisten ja monimutkaisten rakenteiden yksinkertaistaminen mahdollistaisi lausunnonantajien mukaan myös henkilöstöressurssien paremman kohdentamisen.

Esimerkiksi kuntoutuksen kehittäminen ja osittaisen työkyvyn parempi hyödyntäminen saivat mainintoja lausunnoissa. Myös työntekijöiden, opiskelijoiden sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen nähtiin monessa lausunnossa merkittävänä julkista taloutta pitkällä aikavälillä vahvistavana investointina, sillä mielenterveyden ongelmien ja syrjäytymisen kustannukset yhteiskunnalle ovat merkittäviä. Muutama lausunnonantaja nosti esiin sosiaaliturvajärjestelmän merkityksen syntyvyyden kasvun näkökulmasta.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle

15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Komitean linjaamista kokonaisuuksista eniten mainintoja lausunnoissa saivat elämäntilanteen, työ- ja toimintakyvyn tai palvelutarpeen kannalta ”väärällä” etuudella oleminen sekä etuuksien yhteensovittaminen palveluihin ja etuudensaajien osallistumisen lisääminen. Esimerkiksi HUS-yhtymän lausunnossa todettiin, että oikea-aikainen arvio palveluiden tarpeesta mahdollistaa oikeat palvelut ja etuudet – ”väärällä” etuudella oleminen voi puolestaan kuormittaa asiakasta ja järjestelmää sekä aiheuttaa kustannustehotonta toimintaa. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan ”väärällä” etuudella oleminen voi ruokkia kokemusta etuusjärjestelmän monimutkaisuudesta ja tunnetta epäoikeudenmukaisuudesta. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus esitti lausunnossaan vahvempien kannustimien rakentamista kaikista vaikeimmassa työmarkkina-asemassa olevien osallisuuden lisäämiseksi kohti avoimia työmarkkinoita. Kansaneläkelaitoksen lausunnossa todettiin, että osallisuutta ja työllisyyttä tukevat etuudet ja palvelut ovat keskeisiä sekä ihmisten hyvinvoinnin että julkisen talouden ja työllisyyden näkökulmista.

Myös muut kokonaisuudet saivat lausuntopalautteessa useita mainintoja. Muutamissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, että komitean linjaamat eri kokonaisuudet liittyvät toisiinsa, jolloin niitä tulisi edistää rinnakkain. Myös hallinnonalojen välinen yhteistyö ja asiakasryhmän tarpeista lähtevä yhteiskehittäminen nostettiin esiin. Useissa lausunnoissa esitettiin palvelu- ja etuusjärjestelmien kehittämistä yhdessä.

Opiskelijajärjestöt katsoivat, että asumistukeen ja toimeentulotukeen liittyvien kokonaisuuksien lisäksi sosiaaliturvakomitean tulee toisella kaudellaan uudistaa sosiaaliturvan kokonaisrakennetta pitkällä aikavälillä. Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunnon mukaan opiskelijoiden ja nuorten kannalta tärkeimmät kokonaisuudet ovat asumistuen kehittäminen sekä toimeentulotuen ja muun perusturvan suhteen selkeyttäminen.

Tasa-arvovaltuutetun toimisto, Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ja Naisjärjestöjen Keskusliitto kiinnittivät lausunnoissaan huomiota tasa-arvon edistämiseen sekä sukupuolivaikutusten kattavaan arviointiin, jota tulee tehdä muun muassa etuuksien yksilö- ja ruokakuntakohtaisuutta koskevan käsittelyn yhteydessä. Kokonaisuus nähtiin tärkeäksi myös lapsen edun ja oikeuksien turvaamisen näkökulmasta muun muassa Ensi- ja turvakotien liiton sekä Pelastakaa Lapset lausunnoissa. Lastensuojelun Keskusliiton lausunnon mukaan viimesijaisen sosiaaliturvan asemaan liittyvä kokonaisuus on lapsiperheköyhyyden vähentämisen kannalta keskeinen. Lausunnoissa tuotiin lisäksi esiin tarve käsitellä erilaisten perhetyyppien ja erityisesti yksinasumisen vaikutusta työllistymisen kannustimiin.

Muutamissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden toimeenpanoon sekä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien ja aseman vahvistamiseen. Myös perusturvan vahvistaminen mainittiin muutamassa lausunnossa.

Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota myös sosiaaliturvauudistuksen etenemiseen ja edistymiseen. Esimerkiksi Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat korosti lausunnossaan, että toteutettaviksi valittaville toimenpiteille on arvioitava ja varattava riittävät taloudelliset ja muut valmisteluun tarvittavat resurssit. Elinkeinoelämän keskusliiton lausunnon mukaan kokonaisuuksia tärkeämpää olisi uudistaa sosiaaliturvakomitean työskentelytapaa luopumalla tavoitteesta päästä yksimielisyyteen.

15.2 Mihin suuntaan luettuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

Kysymykseen saatu lausuntopalaute oli melko yhteneväistä edellisen kysymyksen palautteen kanssa. ”Väärällä” etuudella olemista sekä etuuksien ja palveluiden yhteensovittamista käsittelevän kokonaisuuden osalta lausunnoissa korostettiin, että etuus- ja palvelujärjestelmää tulee kehittää kokonaisuutena, huomioiden erityisesti muun muassa palveluiden oikea-aikaisuus ja vaikuttavuus, sujuvat palvelupolut, asiakkaan oma osallisuus, järjestelmän selkeyttäminen sekä sosiaaliturvajärjestelmän toimijoiden välisen yhteistyön edistäminen. Sosiaaliturvan merkitys työ- ja toimintakyvyn tukemisessa ja työllisyyden edistämässä, muun muassa kuntoutuksen ja mielenterveyden näkökulmasta, nousi esiin monessa lausunnossa.

Viimesijaisen sosiaaliturvan asemaa tarkastelevan kokonaisuuden osalta lausunnoissa nostettiin esiin tarve pitkäaikaisen toimeentulotuen tarpeen vähentämiseksi sekä sen taustalla vaikuttavien tekijöiden ja ongelmien ratkaisemiselle. Lausunnoissa esitettiin huomioita myös muun muassa perusturvaetuuksien ensisijaisuuteen ja perusturvan tason korottamiseen liittyen.

Etuuksien yksilö- ja perhekohtaisuutta käsittelevän kokonaisuuden osalta lausunnoissa korostettiin erityisesti perheiden monimuotoisuuden huomioimista, lapsilähtöisyyttä ja haavoittuvimmassa asemassa olevien perheiden hyvinvoinnin turvaamista riittävin sosiaaliturvaetuksin ja palveluin.

Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainoa käsittelevän kokonaisuuden osalta korostettiin järjestelmän oikeudenmukaisuutta ja velvoitteiden oikeasuhtaisuutta sekä velvoitteisiin vastaamisen tosiasiallista mahdollisuutta palvelut huomioiden.

Ihmisoikeusnäkökulman huomioimista korostettiin lausunnoissa kaikkien komitean linjaamien kokonaisuuksien osalta.

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Kysymyksen 16 osalta lausuntopalaute oli moninaista. Huomiot koskivat muun muassa erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden sekä eri ihmisryhmien aseman huomioimista sosiaaliturvajärjestelmässä, sosiaaliturvan periaatteita, konkreettisia kehittämistarpeita etuus- ja palvelujärjestelmässä sekä sosiaaliturvauudistuksen käytännön toteutusta.

Lausunnoissa pidettiin positiivisena, että sosiaaliturvakomitean työskentely ja viestintä uudistuksesta on ollut avointa. Kansalaisjärjestöjen osallistumista komitean ensimmäisellä kaudella pidettiin myönteisenä, mutta lausunnoissa nostettiin lisäksi esiin tarve eri ihmisryhmien ja sosiaaliturvaetuuksien saajien laajemmalle kuulemiselle. Lausuntopalautteessa korostettiin, että

komiteatyössä tulee huomioida myös muun muassa Ahvenanmaan maakunnan rooli sekä Saamelaiskäräjien kuuleminen.

Useat järjestöt korostivat lausunnoissaan, että välimietinnössä esitetyt ehdotukset olivat pääasiassa erilaisia selvityksiä eivätkä varsinaisesti konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Uudistuksen tietoperusteisuus ja tätä tukevat selvitykset nähtiin kannatettavina, mutta välimietinnön konkretian vähäisyys nousi esiin useassa lausunnossa.

Osallistumisen mahdollistaminen nousi esiin lausunnoissa sekä eri toimijoiden ja sidosryhmien osallistumisen että ihmisten suoran kuulemisen näkökulmasta. Monen lausunnonantajan mukaan olisi tärkeää varmistaa kansalaisyhteiskunnan osallistuminen ja kuuleminen osana uudistuksen valmistelua myös jatkossa. Osallistamisen tärkeyttä painottaneissa lausunnoissa korostui erityisesti sosiaaliturvan asiakaslähtöisen uudistamisen periaate. Laaja-alainen valmistelu eri toimijoiden osaamista hyödyntäen sai kannatusta lausunnoissa. Lausunnoissa toivottiin muun muassa, että sosiaalihuollon ja monialaisen yhteistyön näkökulmat otettaisiin vahvemmin työhön mukaan sosiaaliturvakomitean toisella kaudella.

Lausunnonantajien mukaan sosiaaliturvaa uudistaessa tulisi tehdä laajasti eri ihmisryhmiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Useissa lausunnoissa nousi esiin ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin tärkeys ja erityisesti lapsi-, vammais-, sukupuoli-, yhdenvertaisuus-, tasa-arvo- ja mielenterveysvaikutusten arviointi eri toimenpiteiden osalta.

Monissa lausunnoissa korostettiin sitä, että sosiaaliturvauudistuksen keskeisenä tavoitteena tulee olla yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen. Esimerkiksi Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ja Omaishoitajaliitto nostivat lausunnoissaan esiin sukupuolinäkökulman huomioimisen uudistustyössä.

Lausunnoissa korostettiin perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa, joka tulisi lausunnonantajien mukaan pitää sosiaaliturvauudistuksen ytimessä. Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet tulee ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon sosiaaliturvauudistuksen sekä yksittäisten lakiesitysten valmistelussa. Muun muassa Ihmisoikeusliitto, Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, oikeusministeriö, Invalidiliitto, Näkövammaisten liitto, Amnesty International Suomen osasto ja SOSTE Suomen sosiaali ja terveys alleviivasivat lausunnoissaan perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden käsittelyn tärkeyttä uudistustyössä. Lausunnoissa toistui näkemys siitä, että uudistuksia tehdään ihmisiä varten. Huomiota on lausujien mukaan kiinnitettävä muun muassa syrjimättömyyteen, yhdenvertaisuuden edistämiseen, vähemmistöjen asemaan, sosiaaliturvan riittävään tasoon ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa tulee lausunnonantajien mukaan huomioida eri henkilöryhmien erilaiset tilanteet. Esimerkiksi lasten, nuorten ja perheiden erityinen asema nousi esiin useassa lausunnossa. Lapsi- ja perhejärjestöjen lausunnoissa korostettiin, että lapsen oikeudet sitovat sosiaaliturvan kehittämistä ja yhteiskunnan on turvattava lapsen oikeudet riittävään kasvuun, elintasoon ja kehitykseen. Lasten ja nuorten asemaan huomiota kiinnittäneiden lausunnoissa korostui perheiden monimuotoisuuden huomioiminen sosiaaliturvajärjestelmässä, esimerkiksi

yksinhuoltajaperheiden, vuoroasuvien lasten, erityislasten vanhempien ja monikkoperheiden näkökulmasta. Opiskelija- ja nuorisojärjestöt korostivat lausunnoissaan nuorten ja opiskelijoiden huomioimista omina erityisryhminään ja muun muassa sosiaaliturvan toimivuutta nuorten elämän nivelvaiheissa ja siirtymissä etuudelta tai statukselta toiselle.

Useissa lausunnoissa kiinnitettiin huomiota eri vähemmistöjen, kuten vammaisten henkilöiden, romanien, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen, saamelaisten ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden tilanteiden huomioimiseen valmistelussa. Keskeinen viesti lausunnoissa oli, että sosiaaliturvauudistuksen valmistelun aikana tehtäviä ehdotuksia tulee arvioida myös erilaisiin väestöryhmiin kuuluvien ihmisten ja heidän elämäntilanteidensa näkökulmasta. Erityisesti esimerkiksi vammaisten ihmisten työ- ja toimintakyvyn tukeminen sekä sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmän toimivuus erilaisissa elämän nivelvaiheissa nostettiin tärkeiksi teemoiksi.

Muun muassa Ihmisoikeusliitto, Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut, Ensi- ja turvakotien liitto ja Amnesty International Suomen osasto kiinnittivät huomiota siihen, että sosiaaliturvaetuuksien tulee taata riittävä elintaso ja perusturvan taso olisi nostettava sen ollessa nykyisellään osittain riittämätön. Yleisesti ottaen lausunnoissa kannatettiin sitä, että uudistus toteutetaan perusturvaa heikentämättä. Köyhyysriskissä elävien asema sosiaaliturvajärjestelmässä ja pienituloisiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen korostui useassa lausunnossa. Köyhyysriskissä olevien henkilöiden erityistä huomioimista korostivat lausunnoissaan muun muassa Naisjärjestöjen keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Diakonissalaitos ja Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU.

Tavoite etuuksien ja palvelujen tehokkaammasta yhteensovittamisesta sai kannatusta lausunnonantajilta. Myös yhteensovittamisen ja toimivien etuus- ja palveluketjujen näkökulmasta olisi huomioitava erityisryhmät, kuten ikääntyneet ja vammaiset henkilöt. Järjestelmän selkeydestä ja asiakaslähtöisyydestä huolehtimista alleviivattiin lausunnoissa. Etuuksien hakemusprosessia ja siirtymiä etuudelta toiselle tulisi monen lausunnonantajan mukaan selkeyttää ja joustavoittaa. Uudistustyössä tulisi lausuntojen mukaan ottaa huomioon erilaiset elämäntilanteet ja niiden monitahoisuus sekä siirtymät elämäntilanteesta toiseen.

Parissa lausunnossa nostettiin esiin sosiaaliturvan rooli ekososiaalisten riskien ja ilmastonmuutoksen sekä poikkeustilanteiden näkökulmasta.

Kansaneläkelaitos kiinnitti lausunnossaan huomiota siihen, ettei välimietinnössä huomioitu EU-lainsäädännön vaikutuksia ja veloitteita riittävän perusteellisesti eri ratkaisuvaihtoehtojen arvioinnissa.

Muun muassa useat opiskelija- ja nuorisojärjestöt sekä Kuntoutussäätiö kiinnittivät huomiotaan siihen, että välimietinnössä ei tarkasteltu riittävällä tavalla etuus- ja palvelujärjestelmää sekä työ- ja toimintakyvyn edistämisen kokonaisuutta mielenterveysnäkökulmasta. Lausuntojen mukaan sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa tulisi tarkemmin ottaa huomioon ehdotusten ja arvioitavien toimenpidevaihtoehtojen mielenterveysvaikutukset.

Moni lausunnonantaja korosti lausunnossaan, että sosiaaliturvajärjestelmän tulee tukea työllisyyttä ja että sosiaaliturvan uudistamisen lähtökohtana tulee olla työn tekemisen ja työhön palaamisen

edistäminen. Uudistustyössä tulisi kuitenkin ottaa huomioon kannustinten vaikutukset eri ihmisryhmiin ja tosiasiallinen työllistymisen mahdollisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI:n lausuntojen mukaan etuusjärjestelmän tulisi edistää työikäisten jatkuvaa oppimista ja osaamistason nosta. Myös osatyökykyisyyden parempi tunnistaminen sosiaaliturvajärjestelmässä nähtiin tärkeänä. Tarve työn ja sosiaaliturvan joustavammalle yhteensovittamiselle nousi esiin useissa, muun muassa vammaisalan järjestöjen, lausunnoissa.

Muutamassa lausunnossa nostettiin esiin myös yrittäjien asema ja yrittäjyyden eri muotojen huomioiminen sosiaaliturvajärjestelmässä. Lausunnoissa korostettiin muun muassa yrittäjätoiminnan ja palkkatyön kokonaisuutena huomioivan ns. yhdistelmävakuutuksen tarpeellisuutta.

Lausunnoissa otettiin kantaa myös sosiaaliturvan rahoitukseen. Kuntaliitto kertoi lausunnossaan, ettei se kannata kuntien rahoitusvastuun lisäämistä sosiaaliturvan kustannusten osalta. Työllisyysrahaston mukaan komitean toisen kauden työssä on tärkeää ottaa huomioon kestävän rahoituksen varmistaminen ja selkeät rahoitusperiaatteet. Valtiovarainministeriö piti tärkeänä, että sosiaaliturvaa uudistettaessa kiinnitetään huomiota julkisen talouden rahoituskestävyyteen ja sosiaaliturvan uudistamiseen tavalla, joka alentaisi sosiaaliturvan rahoituskustannuksia.

Lausunnoissa tuotiin myös esiin huomioita eri etuuksiin ja niiden kehittämiseen liittyen. Huomioita esitettiin esimerkiksi asumisen tukien, perhe-etuuksien, opintotuen, toimeentulotuen ja eläkkeiden osalta. Lausunnoissa nousi esiin erityisesti työttömyysturvaetuuksiin ja niiden kattavuuteen liittyviä huomioita. Väestön ikääntymiseen ja omais- ja läheishoivan kasvaviin tarpeisiin liittyen omaishoidon tukea koskevan kokonaisuuden huomioimista sosiaaliturvauudistuksessa korostivat muun muassa Vanhusasiavaltuutettu, Omaishoitajaliitto ja SOSTE Suomen sosiaali ja terveys.